

Балдардын церебралдык шалдыгы (БЦШ)

БАЛДАРДЫН ЦЕРЕБРАЛДЫК ШАЛДЫГЫ ДЕГЕН ЭМНЕ?

“Балдардын церебралдык шалдыгы” (кыскача “БЦШ”) мээдеги бузулуудан улам болгон **шалдыкты** билдирет. Бул илдет дене бөлүктөрүнүн кыймылдоо функциясынын жана абалынын бузулуусуна алып келет. БЦШ төрөткө чейин, төрөт учурунда же бала ымыркай кезинде мээде болгон бузулуудан улам пайда болот. Айрым учурларда БЦШга белгилүү бир оорунун өтүшкөн курч баскычында мээге кычкылтек жетишпей калгандыктан же кайсы бир инфекциядан улам болгон бузулуу себеп болот. БЦШда мээ бүтүн жабыркабайт, негизинен, кыймыл башкаруучу бөлүктөрү гана жабыркайт. Мээнин бузулууга дуушар болгон бөлүктөрү ошо бойдон калыбына келбейт, ошол эле учурда, бузулуу андан ары жайылбайт. Бирок бала улам чоңойгон сайын, бузулуунун катаалдыгы өзгөрүшү мүмкүн. Биз бала менен кандай иштейбиз – ушуга жана анын мээси канчалык жабыркагандыгына жараша денесинин кыймылдоо функциясын, абалын жана БЦШга байланыштуу бузулууларды оңдоо же ого бетер начарлатып алуу мүмкүн. **Иш-аракеттерибизди канчалык эрте баштасак, баланын ахывалын ошончолук көбүрөөк оңдоо мүмкүн болот.**

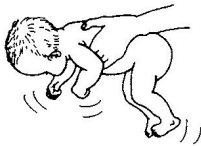
Көп өлкөлөрдө БЦШ физикалык майыптыкка алып келүүчү себептердин бардыгынан эң көп кездешкени болуп эсептелет. Өнүккөн өлкөлөрдө ар 400–500 баланын ичинен бирөө бул илдет менен төрөлсө, өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө мындай көрсөткүч “болжол менен ар 100 баланын ичинен бирөө” дегенге жетиши мүмкүн.

БЦШНЫ КАНТИП АНЫКТАСА БОЛОТ?

БАШТАПКЫ БЕЛГИЛЕРИ

- Көбүнчө, БЦШсы бар ымыркай **алсыз**, булчуңдары **бошоң болуп төрөлөт**, же болбосо, анын сырткы көрүнүшү кадимкидей эле болушу мүмкүн.

НОРМА

БОШОҢ (булчуң гипотониясы)

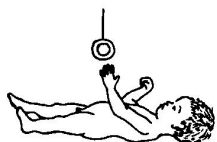
Бала коңторулган англис “U” тамгасын элестетет. Ал бир аз кыймылдай алат же такыр кыймылдай албайт.

- Бири төрөлөрү менен дароо дем алып баштайт, башкасы бир канча убакыт дем ала албай, денеси көгөрүп, шөлбүрөп калат. Кеч дем алып баштоодон мээнин жабыркап бузулуусу көп учурайт.

- Жай өнүгүү.** БЦШсы бар бала башка балдардан айырмаланып, башын көтөрүп кармаганды, отурганды же ары-бери жылганды кеч үйрөнөт.

- Бала колдорун колдонбошу мүмкүн, же бир гана колун колдонуп, экөөнү бирдей колдонууга аракеттенбеши ыктымал.

- Тамактандыруу көйгөйлөрү.** Ымыркай эмчек сүтүн соро албай, жута албай, тамагын чайнай албай кыйналышы мүмкүн. Ал тамагына көп чачашы же какашы ыктымал. Атүгүл улам чоңойгонуна карабастан, тамактануусуна байланыштуу ушул жана дагы башка көйгөйлөрү сакталышы мүмкүн. Бала пневмония илдети менен көп оорушу ыктымал.

- Балага кам көрүүдөгү кыйынчылыктар.** Баланы колго алганда, кийинтээрдө, киринтээрдө же аны ойготуп жатканда, денеси катып калгансып кыймылдабай калышы мүмкүн. Кийин бала өз алдынча тамактанганды, кийингенди, жуунганды, табигый муктаждыктарын дааратканада аткарганды же башкалар менен ойноп көңүл ачканды үйрөнө албай кыйналышы ыктымал. Бул денесинин күтүлбөгөн жерден катып калгансып кыймылдабай калуусуна же булчуңдары бала тез эле кулап калгыдай бошоң болгондугуна байланыштуу болушу мүмкүн.

Ымыркайдын денеси ушунчалык алсыз болгондуктан, анын башы мына-мына үзүлүп кетчүдөй таасир калтырышы мүмкүн. Же күтүлбөгөн жерден денеси аны эч ким колуна ала албагандай же кучактай албагандай болуп катып калышы ыктымал.

Денеси тактайдай катып калгансыт.

- Кээ бир балдар баштапкы 6–8 ай бою кадимкидей эле өнүгүшөт, бирок андан кийин дененин кыймылдоо функциясы бузулуп, БЦШнын дискинетикалык формасы калыптанат. Муну бала бир жаштан өтмөйүнчө байкоо кыйын болушу мүмкүн, жана балдардын айрымдары дененин кыймылдоо функциясы бузулуп кала элегинде басканды үйрөнүүгө жетишишет. БЦШнын дискинетикалык формасы неонаталдык сарыктын оор формасынан пайда болушу мүмкүн, бирок анын белгилери баланын өмүрүнүн баштапкы 6 айында, негизинен, билинип байкалбайт.

- Ымыркай көпкө дейре ыйлай бериши жана абдан тынчы жоктой же оңой кыжырланмадай таасир калтырышы мүмкүн. Же тескерисинче ал абдан жоош (пассивдүү) болуп, дээрлик эч качан ыйлабашы же жылмайбашы ыктымал.

- **Катнашуудагы кыйынчылыктар.** Ымыркай айланасындагы башка ымыркайлардай жооп кайтара албашы мүмкүн. Бир четинен, бул анын булчуңдарынын бошондугуна (гипотонус) же, тескерисинче, катыгансып калуусуна (спастика), же колдорун кыймылдата албоосуна же бет **булчуңдарын** башкара албоосуна байланыштуу болушу ыктымал. Мындан тышкары, көпкө дейре баланын тили чыкпашы мүмкүн. Мындай балдардын айрымдары так эмес, чулдурап сүйлөп башташат, же сүйлөө багытында аларда башка кыйынчылыктар пайда болот.

Баласы эмне кааларын так билүү ата-энеси үчүн кыйын болот, бирок алар баласынын муктаждыктарынын далайын түшүнүү жолдорун бара-бара табышат. Адегенде бала эмне кааларын айланасындагыларга жеткизе албай, далай ыйлайт. Кийин ал эмне кааларын колунун, бутунун же көздөрүнүн жардамы менен көрсөтүп билдиргенди үйрөнүп алышы мүмкүн.

- **Интеллект.** Кээ бир балдар физикалык жактан ушунчалык алсыз болуп, жай кыймылдагандыктан, акыл-эси кемдей таасир калтырышы мүмкүн. Ал эми башкалары ушунчалык көп жана ушунчалык копол кыймылдагандыктан, акылы тайкыны элестетиши ыктымал. Беттери мыйрыйып калат. Бет булчуңдарынын алсыздыгынан же ооздогусун жутууда кыйналгандыктан, шилекейи чубалып агып турушу мүмкүн. Ушул себептерден атүгүл интеллектти нормалдуу бала акыл-эси кемдей таасир калтырышы ыктымал.

БЦШсы бар балдардын болжол менен жарымынын акыл-эсинин өнүгүүсү артта калып калат, бирок мындай тыянакты шашып чыгарууга да болбойт. Бала чынында эмнеге жарайт экенин түшүнүү үчүн, адегенде ага жардам берип, аны окутуп үйрөтүү керек. Бала көрсөтө алаарына салыштырмалуу кыйла көбүрөөктү түшүнөөрү тууралуу анын ата-энеси далай ирет айтып келет.

Акыл-эси өнүгүүгө жараксыз деп эсептелип келген балдардын айрымдарына жардам берилип, алар үйрөтүлгөндө, алардын интеллектти жетишерлик сакталуу экендиги аныкталат.

- Кээде илдеттен баланын **угуусу жана көрүүсү** жабыркайт. Эгер бул көйгөйлөрү ата-энесине белгилүү болбосо, алар баласынын интеллектти тайкы деп ойлошу мүмкүн. Балага дыкат байкоо жүргүзүп, ал канчалык жакшы уга алат жана көрө алат экендигин текшерип. (450–453-беттерди караңыз.)

Бала катуу добуштарды уга алса деле, анын угуусу сөздөрдү бир биринен ажыратып түшүнүү үчүн жетишсиз болушу мүмкүн.

- БЦШсы бар балдардын болжол менен 40%ында **карыштыруучу талма** (эпилепсия, туталак, карышуу) кармайт. (29-бөлүмдү караңыз.)
- **Тынчы жок жүрүм-турум.** Баланын маанайынын капыстан өзгөрүүлөрү, мисалы, күлүүдөн ыйлоого, коркууга, туткакка же дагы башка ушул сыяктууларга өтүп кетүүлөр байкалышы мүмкүн. Бир четинен бул бала денесин өзү каалагандай башкара албагандыгынан улам айласы түгөнгөндүгүнө байланыштуу болушу ыктымал. Бала айланасындагы катуу ызы-чуу, кым-кууттан чочуп кетиши же маанайы бузулушу мүмкүн. Мээ жабыркоо да жүрүм-турумга таасир тийгизет. Мындай балдар, аларды коркуткан нерселерди жана жүрүм-турумунун буга окшогон башка “кыйшаюуларын” жеңип чыгуу үчүн, үзгүлтүксүз жардамга жана чоң чыдамкайлыкка муктаж болушат. (40-бөлүмдү караңыз.)
- **Тийүүнү, оорууну, ысыкты, муздакты жана дененин абалы өзгөрүүсүн сезүү функциялары жоголбойт.** Бирок балдар денесинин кыймылдоосун башкара албай жана **тең салмактыгын** сактай албай кыйналуусу мүмкүн. Мээси жабыркагандыгынан улам бул ык-жөндөмдөрдү өздөштүрүү алар үчүн кыйын болушу ыктымал. Мындай жагдайда чыдамкайлык менен куралданып, көп ирет кайталап үйрөтүү ыкмасы жардам берет.
- **Аномалдуу рефлекстер.** Жаңы төрөлгөн балада белгилүү бир “баштапкы рефлекстер” же дененин автоматтык кыймылдоолору бар болот. Булар дени соо балада алгачкы бир нече жума же бир нече ай ичинде басылып отуруп жоголуп кетет. Мээси жабыркаган ымыркайларда мындай рефлекстер бир топ узагыраак сакталышы мүмкүн. Бирок бул, баланын кыймылдоо жөндөмдүүлүгүнө таасирин тийгизгенде гана, мааниге ээ болуп, көңүл бурууну талап кылат. **“Тизе рефлeksi” жана тарамыштардын башка терең рефлекс-тери негизинен чегинен аша активдүү болот** (бут демейкиден көбүрөөк жулкунат). Эгер илдетти аныктоодо күмөн туулса, аномалдуу рефлекстерди так аныктоо БЦШны полиомиелиттен айырмалоого жардам бериши мүмкүн. (40-бетти караңыз.)

БЦШНЫН ТИПТЕРИ

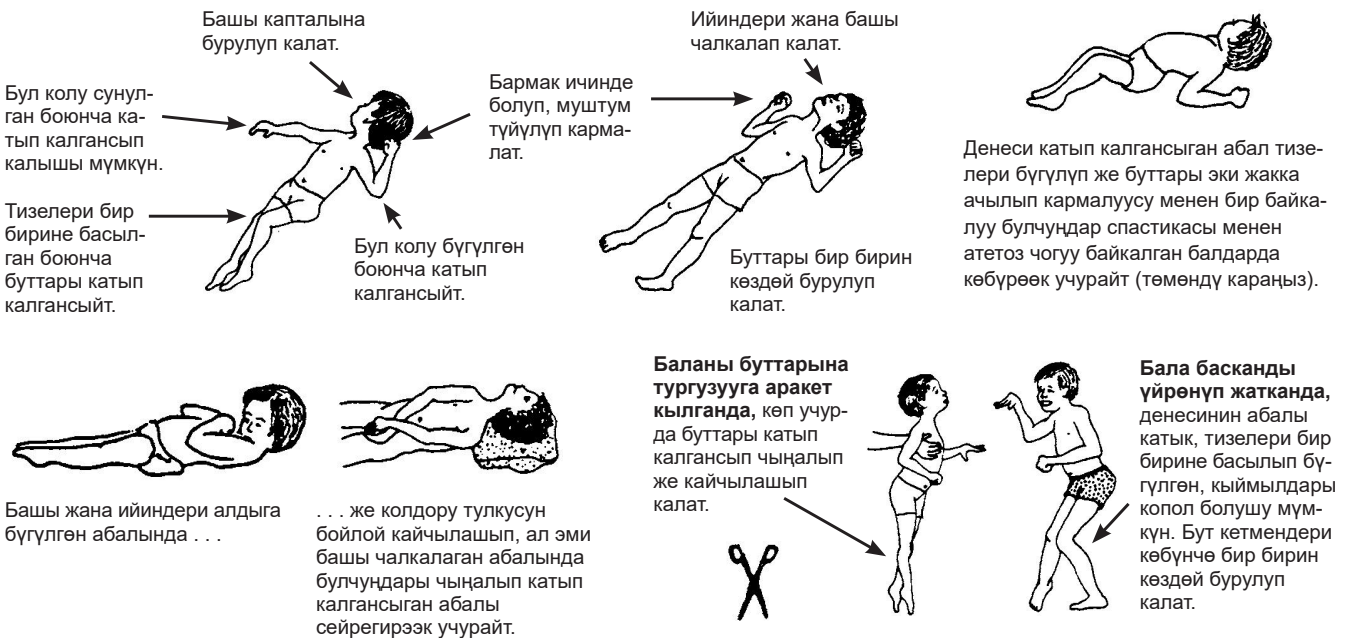
БЦШ ар бир балада ар түрдүүчө өрчүп байкалат. Мындан тышкары, түрдүү адистер бул абалды сүрөттөө үчүн түрдүү ыкмаларды колдонушат. Бирок балада БЦШнын так кайсы тиби бар экенин аныктоонун анчалык деле зарылчылыгы жок. Негизи, бул дарылоо ыкмаларынын эң натыйжалуусун тандап алууга жардам бербейт.

Ошентсе да, БЦШдагы бузулуулардын негизги 3 тибин билип алган пайдалуу. Конкреттүү балада бул 3 типтин бири же экинчиси, бирок көбүнчө булар бир бири менен айкалышып чогуу байкалуусу орун алат.

1. БУЛЧУНДАРДЫН КАТЫП КАЛГАНСЫГАН АБАЛЫ ЖЕ “СПАСТИКА”

“Спастикасы” бар деген **булчуңдары катып калгансып** же “чыңалып” турат дегенди билдирет. Бул дененин кайсы бир бөлүгү катып калгансып, кыймылдабай калуусуна алып келет. Мындан улам дене жай жана копол кыймылдайт. Көпчүлүк учурда баштын абалынын өзгөрүүсү бүтүндөй дененин абалынын аномалдуу түрдө өзгөрүүсүнө алып келет. Баланын маанайы бузулганда же көңүлү бир нерсеге желиккенде же денеси белгилүү бир абалдарында болгондо, булчуңдарынын катып калгансыган абалы күчөйт. **Дененин катып калгансыган абалы ар бир балада ар түрдүү болот.**

ЧАЛКАЛАП ЖАТКАНДАГЫ БУЛЧУНДАР СПАСТИКАСЫНА МҮНӨЗДҮҮ АБАЛДАР:

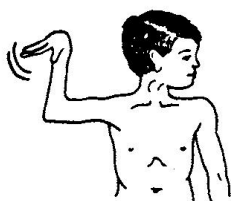

2. ӨЗҮНӨН ӨЗҮ БОЛУУЧУ (БАШКАРУУГА МҮМКҮН БОЛБОГОН) КЫЙМЫЛДАР ЖЕ “АТЕТОЗ”

Булар – баланын бут кетмендеринин, колдорунун, алакан-манжаларынын же бет булчуңдарынын жай, ийрибуйру же капыстан болуучу жулкунуу кыймылдары. Колдор жана буттар улам жулкунуп жаткандай таасир калтырып, туш келди кыймылдашы мүмкүн, же алакан-манжалар же бут манжалары себепсиз кыймылдай бериши ыктымал. Бала денесинин бөлүктөрүн өзү кыймылдатканда, алар өтө тез жана абдан тартайып кыймылдай баштайт. Жогоруда сүрөттөлүп келтирилгендей, спастикалык кыймылдар жана абалдар узак убакыт ичинде бирде пайда болуп, бирде жоголуп турушу мүмкүн (булчуңдардын чыңалуусунун даражасы тынымсыз өзгөрүп турат). Бала үчүн денесинин тең салмактыгын сактоо кыйын болгондуктан, ал оңой эле жыгылып калышы мүмкүн.

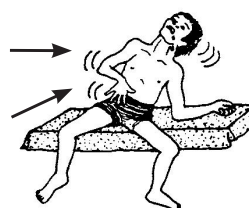
Атетозу бар балдардын көпчүлүгүнүн интеллектти сакталуу эле болот, бирок эгер сүйлөөгө керектүү булчуңдары жабыркап калган болсо, өз ойлорун жана муктаждыктарын башкаларга жеткирүү мындай балдар үчүн оор болушу мүмкүн.

Колдун жана алакан-манжалардын атетозго мүнөздүү кыймылдары кадимки кол булгалоого же капыстан болгон “спазмдарга” окшош болушу ыктымал. Көбүнчө, эркек баш ийбеген мындай кыймылдар баланын көңүлү бир нерсеге желиккенде же ал бир нерсени кылам деп аракеттенгенде күчөйт.

Тең салмактыгын сактоо жөндөмдүүлүгү бузулган.

колунун жана алакан-манжаларынын башкарууга мүмкүн болбогон кыймылдары

Бул балада оор формадагы атетоз бар.

3. ТЕҢ САЛМАКТЫКТЫ САКТОО ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮ БУЗУЛУУ ЖЕ “АТАКСИЯ”

“Атаксиясы” бар (тең салмактыкты сактоо жөндөмдүүлүгү бузук) бала үчүн отурганды жана турганды үйрөнүү кыйын болот. Ал улам жыгыла берет, алактандар менен манжаларын абдан копол пайдаланат. Булар жаш балдарга деле мүнөздүү, бирок атаксиясы бар бала үчүн кыйла ири көйгөйдү жаратат жана бир топ көпкө чейин (кээде өмүр бою) уланат.

Тең салмактыгын сактоо жөндөмдүүлүгү бузулуу – негизги көйгөйү болгон балдар айланасындагыларга, көбүнчө, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүүдөй эмес, копол бирөөдөй болуп көрүнөт. Ушул себептен башка балдар кээде булардын кыжырын кайнатууга жана буларды мазактоого жол берип коюшат.

Атаксиясы бар бала, денесинин тең салмактыгын сактоо үчүн, тулкусун алдыга эңкейтип жана буттарын талтайтып алып басат. Ал толкундуу деңиздеги кемеде бара жаткан бирөөдөй же мас кишидей болуп, бирдей эмес кадамдарды шилтеп басат.

Булчуңдар спастикасы же атетозу бар балдардын да далайы тең салмактыгын жакшы сактай албоо көйгөйүнөн жапаа чегет. Басканды үйрөнүүдө бул негизги тоскоолдукка айланышы мүмкүн. Ошентсе да, денесинин тең салмактыгын сактоону үйрөнүүсүнө балага жардам берүү үчүн, көп учурда далай нерселерди кылууга болот.

ЭСКЕРТМЕ. БЦШнын кайсы тиби болбосун, ымыркайларда жана жаш балдарда башында булчуңдарынын бошоң жана алсыз болуусу гана байкалат. Булчуңдары чыңалып катып калгансыган абалы же баланын эркине баш ийбеген кыймыл-мылдар бара-бара күч алып баштайт. Кээ бир балдардын булчуңдары дененин бир абалдарында бош болуп кармалат, башка абалдарында катып калгансыйт.

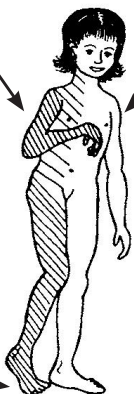
Дененин жабырлануучу бөлүктөрү

ДЕНЕНИН КАЙСЫ БӨЛҮКТӨРҮ ЖАБЫРКАГАНЫНА ЖАРАША, БЦШ-НЫН МҮНӨЗДҮҮ 3 ТҮРҮ БАЙКАЛАТ:

БИР ЖАГЫНДАГЫ
КОЛ ЖАНА БУТ
(ГЕМИПЛЕГИЯ)

Кол бүгүлүп кармалат; алактан-манжаларда спастика бар же алар салаңдап калат; көп учурда алардан дээрлик пайда жок.

Бала жабыркаган жагындагы бут манжаларына же бут кетменинин сырткы кырына туруп басат.

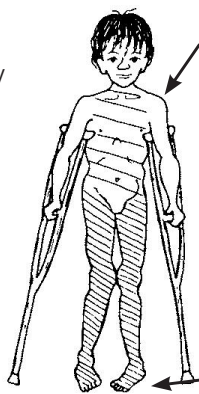

Бул жак толугу менен (же дээрлик) соо.

ЭКИ БУТ (ПАРАПЛЕГИЯ)
же дененин дагы башка бөлүктөрү бир аз жабыркоо менен айкалышат (ДИПЛЕГИЯ)

Негизи дененин үстүнкү бөлүгү жабыркабайт же анда билинер-билинбес белгилер гана байкалат.

Баланын таман сөөк - жото жилик муундарында жана бут кетмендеринде контрактуралар калыптанышы мүмкүн.

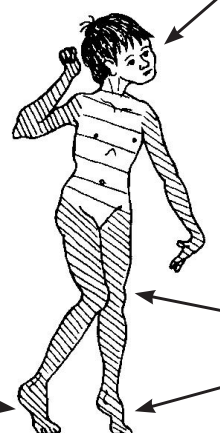
ЭКИ КОЛ ЖАНА ЭКИ БУТ
(КВАДРИПЛЕГИЯ)

Бала басканда, анын колдору, башы жана атүгүл оозу кызыкча кыйшайып калат.

Бардык 4 аягы жабыркаган балдардын мээси ушунчалык катуу бузулууга дуушар болгондуктан, мындай балдар басканды ошо бойдон эч качан үйрөнө алышпайт.

Тизелер бир бирине басылып кармалат.

Буттар жана бут кетмендери бир бирин көздөй бурулуп калат.

БЦШсы бар балдардын көпчүлүгүнө ушул 3 башка түрдүн бири дал келген күндө деле, дененин башка бөлүктөрүн дагы кичирээк көйгөйлөргө текшерип чыгуу туура болот.

БЦШ БОЮНЧА СУРООЛОР

1. Анын себеби эмнеде?

БЦШсы бар балдардын ар бирин өзүнчө алып карасак, мээнин жабыркаган бөлүктөрү ар башка болот. Көбүнчө мындай жабыркоолордун себептерин табуу кыйын.

- **Төрөткө чейинки мезгилде орун алган себептер:**
 - Аял кош бойлуу кезиндеги **инфекциялык оорулары**. Буларга **кызамык**, суу чечек, цитомегаловирус жана бактериялык инфекциялардын кээ бирлери кирет.
 - Эненин каны жана баласынын каны бир бирине дал келбестиги (резус-конфликт).
 - **Гестациондук диабет** же **преэклампсия** сыяктуу, кош бойлуу аялдагы бузулуулар.
 - **Тукум куучулук**. Бул сейрек учурайт, бирок “үй-бүлөлүк спастикалык параплегия” деп аталган бузулуу белгилүү.
 - БЦШсы бар балдардын болжол менен 30%ында **илдеттин себептери белгисиз**.
- **Төрөт убагында орун алган себептер:**
 - **Убактысынан мурун төрөө**. Кош бойлуулуктун 32–37 жумасына чейин жана салмагы 2,5 кг-дан аз болуп төрөлгөн ымыркайдын БЦШ менен ооруп калуу ыктымалдыгы көбүрөөк. Өнүккөн өлкөлөрдө, БЦШ менен ооруп калуулардын жарымынан көбү убактысынан мурун төрөлгөн балдарда учурайт.
 - **Оор төрөттөн болгон жабыркоолор**. Негизи булар кичинекей же абдан жаш аялдар ири балдарды төрөгөндө кездешет. Мындай учурларда ымыркайдын башы өтө эле катуу кысылып, андагы кан тамырлар айрылып, мээси жабыркап калышы мүмкүн.
 - **Төрөт учурунда кычкылтек (аба) жетпей калуу**, бирок БЦШ көбүнчө мындан болбойт. Ымыркай төрөлгөндөн кийин жетишерлик тез дем алып баштабайт, мунун натыйжасында ал көгөрүп жана алсызданып кетет. Кээ бир аймактарда, төрөттү тездетүү үчүн, гормондор (окситоциндер) колдонулат. Булардан жатындагы кан тамырлар ушунчалык катуу куушуруп кеткендиктен, күмөнгө кычкылтек жетишпей калат. Башка учурларда киндик түтүк күмөндүн мойнуна оролуп, аны кысып калат. Натыйжада, бала көк жана алсыз болуп – мээси жабыркап төрөлөт.
- **Төрөттөн кийин орун алган себептер:**
 - Инфекциядан же дененин суусуздануусунан (ич өткөктүн айынан суюктук жоготуу) улам **дене табы абдан катуу көтөрүлүү**. Бөтөлкөдөн тамактанган ымыркайларда көбүрөөк учурайт.
 - **Мээ инфекциялары** (*менингит, энцефалит*). Козгоочулары көп, алардын ичинде: церебралдык безгек жана кургак учук. Дарылоону кечендетүү мээнин жабыркап калуу ыктымалдыгын көбөйтөт.
 - Эгер жаңы төрөлгөндөрдүн оор формадагы сарыгы бар ымыркайга тез жана эффективдүү медициналык жардам көрсөтүлбөсө, БЦШнын дискинетикалык формасы өрчүшү толук мүмкүн. Ымыркай сыртынан анчалык деле ооруп тургандай көрүнбөгөнү менен, ошол эле убакта анын мээсинин белгилүү бир бөлүктөрүндө бузулуулар орун алышы ыктымал. Мындай бузулуулар бала алты айга чыккандан кийин дискинезия түрүндө ачыкка чыга баштайт. БЦШнын бул формасынын баарынан көп учураган себеби – эненин каны менен баласынын канынын резус факторлору бир бирине туура келбейт.
 - **Баш жаракаттары**.
 - Сууга чөгүүдөн, газ менен уулануудан же башка себептерден улам **кычкылтек жетпей калуу**.
 - Карапа идиштердин беттерине келтирилген боёктордогу коргошун, айыл чарбалык өсүмдүктөргө чачылган пестициддер жана башка уулар менен **уулануу**.
 - **Мээде кан кетүү же кан уюу**. Көбүнчө, себептери белгисиз бойдон калат.
 - **Мээдеги шишиктер**. Улам чоңойгон шишиктерден мээде бузулуулар орун алат. Мунун белгилери БЦШнын белгилерине окшош келиши мүмкүн, айырмасы – бузулуунун катаалдыгы тайбай улам күчөй берет.

2. БЦШ жугуштуу илдетпи? Жок! Ал баладан башка балага жукпайт.

3. БЦШсы бар адамдар үй-бүлө куруп, балалуу боло алышабы? Ооба. Илдет ата-энесинен баласына өтпөйт (балким, БЦШнын абдан сейрек кездешүүчү бир түрүн эсепке албаганда).

4. Кандай медикаментоздук (дары-дармек менен) же хирургиялык дарылоо бар?

Негизи, талма карматпоочу дарылардан башка эффективдүү дары-дармектер жок. (Көбүнчө булчуң спастикасын азайтуу үчүн колдонууга жазып берилген дарылар (баклофен дарысын эсепке албаганда) көпчүлүк учурда эч жардам бербейт жана алардын терс таасирлери болушу мүмкүн.) Баклофен, ооз аркылуу кабыл алынганда, булчуң спастикасы бар балдардын булчуңдарындагы тонусту жана дистониянын катуулугун азайтышы жана денени башкаруу мүмкүндүгүн жогорулатууга жардам бериши мүмкүн. Бирок бул дары бардык эле балдарга жарай бербейт жана аны колдонууда өзгөчө этияттык талап кылынат. Денени (айрыкча, буттарды) башкаруу мүмкүндүгүн жогорулатуу үчүн, ботулизм токсинин гипстөө сериялары жана кыймылдатпай кармоочу шакшактар менен чогуу колдонуу аркылуу баланын басуу жөндөмдүүлүгүн жакшыртууга болот. Кээде, хирургиялык операция аркылуу оңой менен “моюн бербеген” өтүшүп кеткен контрактураларды оңдоо же аш казанга азыктандыруучу түтүк киргизүү мүмкүн болот. Бирок булчуң спастикасын басаңдатуу же андан толук бошотуу максаты менен жасалуучу операциялар көбүнчө анчалык эффективдүү эмес болуп чыгат, кээде алар баланын абалын ого бетер начарлатып жиберет. Алдын ала дыкат изилдөө талап кылынат. Негизи, **басып калган бала** контрактуралардын айынан улам көбүрөөк кыйналып баштаганда гана, хирургиялык ыкма каралууга тийиш. Денесинин тең салмактыгын жетишерлик жакшы сактай албагандыктан буттарына тура албаган балага хирургиялык операция, негизи, жардам бербейт. Кээде, эки бутту бир биринен алыстатуу операциясынан кийин баланы тазалоо жана киринтүү оңой болуп калат.

5. Эмне кылса болот?

Мээнин жабыркап калган бөлүктөрүн оңдоо мүмкүн эмес, бирок көп учурда бала мээсинин соо бөлүктөрүн каалаганын кылууга пайдаланганды үйрөнүп кете алат. Ата-энелерде эмнеге үмүттөнүүгө мүмкүн экени тууралуу маалымат бар болуусу маанилүү.

БЦШ бала атүгүл чоңойгондо деле сакталат. Андан айыгууга багытталган издөөлөрдүн баары көңүл калууга гана алып келет. Андан көрө, ил-дети менен жашаганды үйрөнүүсүнө жана башкалардан мүмкүн болушунча көз карандысыз болуусуна балага жардам бериңиз.

Балдары денесин жакшыраак башкарууну үйрөнүүсүнө жардам берүү үчүн, үй-бүлөлөрү көп нерселерди кыла алышат. Негизи, **интеллекти жогорураак бала өзүнүн көйгөйлүү абалына ийгиликтүү ыңгайлашууга башкаларга салыштырмалуу көбүрөөк жөндөмдүү болот.** Ошентсе да, интеллекттин терс жактары да бар. Турмушта, интеллекти жогору балдардын кээ бирлеринин ындыны тез өчүп, көңүлү калып, аракет кылуусу токтоп калат. Мындай балдарды аракеттерин токтотпоого кызыктырууга багытталган жаңы жана кызыктуу ыкмаларды табуу үчүн, кошумча күч жумшоо талап кылынат. **Далай учурларда, атүгүл акыл-эсинин өрчүүсү өтө артта калган балдар негизги ык-жөндөмдөрдү өздөштүрүп кете алышат.** Мээси катуу жабыркап калгандыктан айланасындагы адамдарга жана нерселерге бала эч кандай жооп кайтарбай калганда гана, абалы сезилээр жакшыруусуна аз үмүт калат. Эч жооп кайтарбаган балага карата биротоло тыянак чыгаруудан мурун, ал дүлөй эмес жана сокур эмес экенин текшериңиз.

МААНИЛҮҮ: БЦШнын белгилерин дарылоого аракет кылгандын ордуна, **балага жакшыраак кыймылдаганды, башкалар менен катнашканды, өзүн тейлегенди жана башкалар менен мамиле курганды үйрөтсөк,** бул пайдалуураак болот. Кээде, негизги ык-жөндөмдөрдү өздөштүрүп алуусуна балага жардам берүү аркылуу илдеттин белгилерин аздыр-көптүр жок кылууга жетише алабыз.

Денесин мыктыраак башкарууну үйрөнүүсүнө жардам берүүчү жана **контрактулар** сыяктуу жаңы көйгөйлөрдүн пайда болуусуна жол бербөөчү ыкмаларды колдонуп, баласын ойнотууну жана аны менен чогуу күндөлүк жумуштарды аткарууну үй-бүлөсү үйрөнүп алса болот.

Ата-энеси (чоң апа, чоң атасы дагы) **бардыгын эле баласынын ордуна аткара бербөөнү адат кылып алуусу** абдан маанилүү. **Өзүн тейлегенди үйрөнүүсүнө көмөк бергендей көлөмдө гана балага жардам берип туруңуз.**

Мисалы, эгер балаңыз башын көтөргөн абалында кармай баштаса жана ар кандай буюмдарды оозуна тарта баштаса, анда...

баланы дайыма кашыктан тамактандыргандын ордуна,

өз алдынча тамактанып баштоосун ага үйрөтүүгө аракет кылыңыз (329-бетти караңыз).

Бала тизелерине туруп жазганда, денесинин тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмү жакшырат. Бул буттарына турганды жана басканды үйрөнүүсүнө балага жардам бериши мүмкүн.

6. Балам келечекте өз алдынча басып кете алабы?

Бул – ата-энелердин тынчын алган эң олуттуу суроолордун бири. **Функционалдык** жактан да, социалдык жактан да басуунун мааниси зор. Бирок баланын муктаждыктары жагынан андан да маанилүүрөөк башка ык-жөндөмдөр болушу мүмкүн. Баланын турмушу мүмкүн болушунча бактылуу жана көз карандысыз болушу үчүн, кийинки ык-жөндөмдөр (маанилүүлүк иретинде) керек:

1. Өзүнө ишенүү жана өзүн сыйлоо;
2. Башкалар менен катнашуу жана мамиле куруу;
3. Өзүн тейлөө: тамактануу, кийинүү, табигый муктаждыктарын дааратканада аткаруу;
4. Бир жерден башка жерге которулуу;
5. (Эгер мүмкүн болсо) басуу.

Басуу – балага зарыл ык-жөндөмдөрдүн эң маанилүүсү эмес экенин жана маанилүүлүк иретинде биринчи эмес экенин бардыгыбыз жакшылап түшүнүп кабыл алуубуз кажет. Бала басканды үйрөнүүгө даяр болушу үчүн, адегенде башын көтөрүп кармаганды, башка бирөөнүн жардамысыз отурганды жана турган абалында денесинин тең салмактыгын сактаганды үйрөнүүсү зарыл.

БЦШсы бар балдардын көпчүлүгү басуу ык-жөндөмүн дени соо балдарга салыштырмалуу кыйла кечирээк болсо да өздөштүрүшөт. Негизи, баланын мээсиндеги бузулуу канчалык азыраак болсо жана башка бирөөнүн жардамысыз отуруу ык-жөндөмүн ал канчалык эртерээк өздөштүрсө, басып кетүү ыктымалдыгы ошончолук көбүрөөк. Эгер бала 2 жашка чыккыча башка бирөөнүн жардамысыз отурганды үйрөнүп алса, басканды үйрөнүү мүмкүндүгү жетишерлик жогору болот – бирок башка көп факторлордун да таасирин эсепке алуу керек. Кээ бир балдар 7, 10 жашында же атүгүл мындан да кеч басып башташат.

Негизи, гемиплегиялык жана диплегиялык шалдыгы бар балдар басуу ык-жөндөмүн өздөштүрүүгө жөндөмдүү эле болушат, бирок ал үчүн булардын айрымдарына балдактар, ортопедиялык аппараттар же башка көмөкчү каражаттар керек болот.

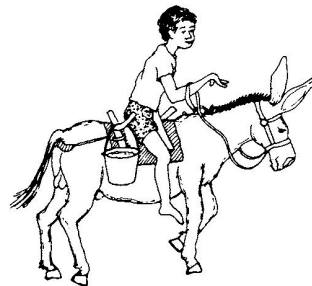
Мээси катуу жабыркаган балдардын көбү басканды эч качан үйрөнбөшү мүмкүн. Муну “андан эч айла жок” деп кабыл алып, аракеттердин баарын башка маанилүү максаттарга багыттоо зарыл. **Бала келечекте басып кете алабы же жокпу – белгисиз, бирок бир жерден башка жерге эптеп которулуп турууга ал муктаж болот.** Турмуштан алынган төмөнкү окуя басуудан кыйла маанилүүрөөк нерселер бар экенин түшүнүүгө бизге жардам берди.

Мексикадагы айылдардын биринде 2 бир тууган жашайт. Экөөнүн тең БЦШсы бар.

Петронио баса алат, бирок чоң кыйынчылыктар менен басат. Ал басуудан ушунчалык чарчандыктан жана басканда өзүн ушунчалык копол сезгендиктен, башка балдар менен ойнобой, иштебей, убактысынын басымдуу бөлүгүн үйүндө өткөрөт. Ал өзүн абдан начар сезет.

Анын иниси, аты Луис, баса албайт, бирок эшекке минип алып, ары-бери жүргөндү кымындайынан жакшы көрөт. Ал дубалга желөнүп, эшегине өзү минет, андан өзү түшөт. Луис эшегине минип алып, күн сайын чоң аралыктарды басып өтүп, суу ташып, акча табат. Луис өзүн жетишерлик бактылуу эле сезет.

(Эшеги Луисти каалаган жерине жеткирип туруудан сырткары, баланын буттарын бир бирине жакындатпай кармоо аркылуу буттарында Х-кейпилүү контрактуралардын калыптануусуна жол бербейт. Мына ушундай таң каларлык жол менен “**терапиялык нерсе**” анын күндөлүк тиричилигине кошулуп калган.)

Баса албаган же кыйынчылык менен баскан балага каалаган жерине жетип алуусуна жардам берүүнүн көп түрдүү ыкмалары бар. Ал үчүн **дөңгөлөктөрү бар такталарды, арабаларды, дөңгөлөктүү отургучтарды, атайын бастыргычтарды жана эки колдун күчү менен кыймылга келүүчү, үч дөңгөлөктүү велосипеддерди** колдонсо болот. Ушул сыяктуу каражаттардын көбү ушул китептин 3-БӨЛҮГҮНДӨ сүрөттөлөт. (АЛФАВИТТИК КӨРСӨТКҮЧТҮ караңыз.)

Бут кетмендери узунунан сунулуп, буттары менен кошо чыңалып катып калгансыйт.

Бул бала басканды үйрөнүүгө али даяр эмес.

КӨП УЧУРООЧУ КАТА

Эгер мээси катуу жабыркаган баланы бирөө бул сүрөттө көрсөтүлгөндөй кармаса, анда бут кетмендери автоматтык түрдө узунунан сунулуп (“бут манжаларына туруу рефлекси”), буттары менен кошо чыңалып катып калгансыйт. Кээде бут кетмендери кадам шилтеп жатканды элестетип, алдыны көздөй жулкунуп тургандыктан, ата-эне “балам “басууга дээрлик даяр” деп ойлошу мүмкүн. Бул жаңылыштык. Бут манжаларына туруу рефлекси өчкөндөн кийин гана басканды үйрөнүүгө бала үчүн жол ачылат. Баланы ушул абалында кармабаңыз жана басууга аракеттенүүсүнө мажбурлабаңыз. Бул жогоруда аталган, денесинин рефлексик жоп кайтаруусун гана күчөтөт. (291-бетти караңыз.)

Биз кантип жардам бере алабыз?

Адегенде ата-энесинин жана үй-бүлөсүнүн башка мүчөлөрүнүн катышуусунда балага дыкат байкоо жүргүзүп, төмөнкүлөрдү айкындоо зарыл:

- бала эмне **кыла алат**;
- бала кыймылдай баштаганда, дагы башка нерселерди аткара баштаганда, анын денеси кандай абалга келет;
- ал эмне **кыла албайт** жана буга эмне тоскоолдук кылат.

Айылдык реабилитолог жана баланын атасы оор формадагы БЦШсы бар баланы чогуу текшерип жатышат.

БАЛА ЭМНЕ КЫЛА АЛАТ?

Бала төмөнкүлөрдү аткара алабы:

- башын көтөрө алабы? көтөргөн боюнча кармай алабы? көмкөрүлө алабы?
- жер боюнча, кандайдыр бир ыкманы колдонуп, бир жерден башка жерге которула алабы? төрт аяктап жыла алабы? баса алабы?

Бала **алакан-манжаларын** канчалык эптүү пайдаланат?

- Ал ар кандай буюмдарды колуна ала алабы, кармап тура алабы, анан коё бере алабы, эки колун бир убакта (же кезек-кезеги менен гана) колдоно алабы?
- Ал майда бир нерсени – кичине таштарды же тамактын кичине бөлүктөрүн – манжалары менен кармай алабы?

Бала канчалык даражада өзүн тейлей алат?

- Ал өз алдынча тамактана алабы, жууна алабы, кийине алабы, табигый муктаждыктарын дааратканада аткара алабы?

Бала, үй-бүлөсүнө жардам берүү үчүн, үйүндө же талаада эмне иштерди аткара алат?

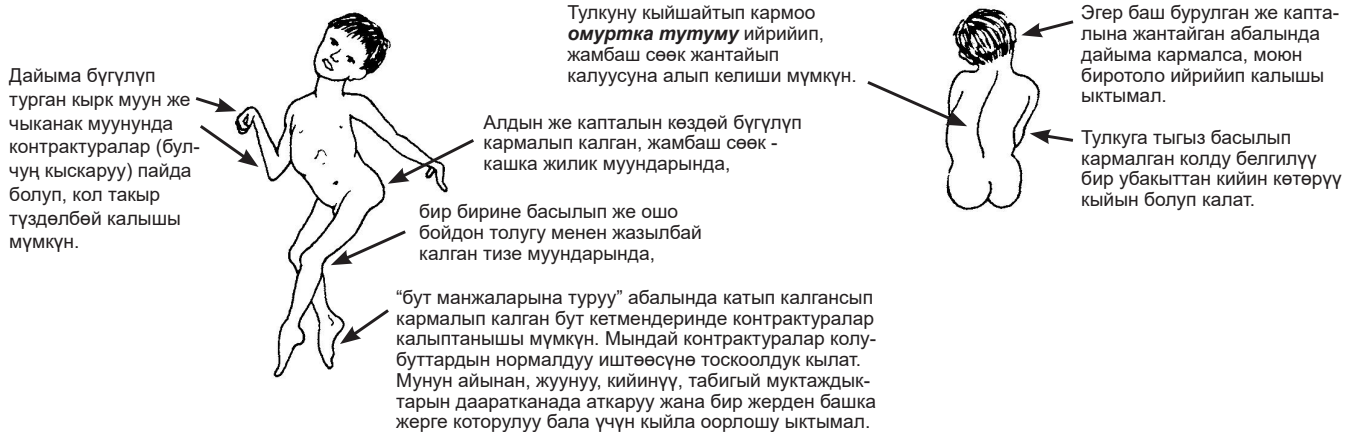
Балага байкоо жүргүзүп, анан алынган маалыматты талкуулоонун негизинде ал эмнеге **жөндөмдүү** экенин айгинелөөдөн кийин, **баладан булардын бардыгын иш жүзүндө өз алдынча аткаруусун күтсөк** болот. Эгер ата-эне баласынын ордуна дээрлик бардыгын аткарып көнүп калган болсо, адегенде (ата-энеге да, балага да) оор болушу мүмкүн. Бирок эгер аракеттер токтотулбаса, көп өтпөй эле бала өзүнө ишене баштайт. Ата-эне баласы далай нерселерди өз алдынча аткарганына кубанып, аткара албаган нерселери тууралуу азыраак тынчсызданышат. Небереси бир аз көбүрөөк көз карандысыз болуусуна чоң апасы жардам берип жатканы төмөнкү сүрөттөрдө көрсөтүлгөн.

Чоң апасы небересине суу алып берип жиберүүдөн, айрыкча, небереси ага жалынып-жалбарганда, өзүн араң кармады. Небереси бул иш-аракетти өзү аткаруусу анын келечеги үчүн пайдалуураак болорун чоң апасы түшүнгөн. Үй-бүлө БЦШсы бар баласына кандайча жардам бере алары жөнүндө башка идеяларды 5–7-беттердеги Мариселанын жана 288-беттеги Энрикенин окуяларынан окуңуз.

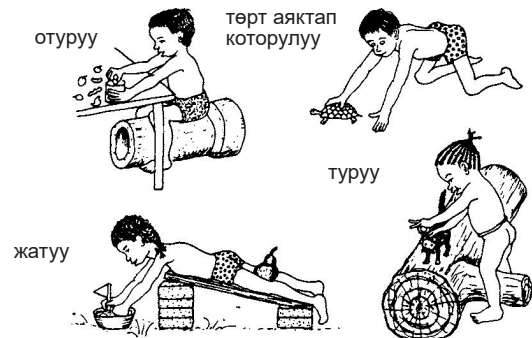
ДЕНЕСИ ТУУРААК АБАЛДА КАРМАЛУУСУНА БАЛАГА КАНТИП ЖАРДАМ БЕРСЕ БОЛОТ?

Булчуңдарынын тартуусу текши эмес болгондуктан, БЦШсы бар балдардын денелери узак убакыт аномалдуу абалдарда кармалат. Колу-буттар жана дененин башка бөлүктөрү мындай аномалдуу абалдарда кармалуусуна мүмкүн болушунча жол бербей, антпесе балада деформациялар калыптанышы мүмкүн. Мисалы:

Бала денесин мүмкүн болгон сайын жогоруда келтирилгендей көйгөйлөргө алып келбөөчү абалдарга келтирип кармоого тийиш. Бала эмне гана кылбасын (жатканда, отурганда, төрт аяктап ары-бери которулганда, буттарында турганда), денесинин ар кайсы бөлүктөрүн төмөнкү саптарда сүрөттөлгөндөй кармоосуна жана кыймылдатуусуна шарт түзгөн абалдарга келтирүүсүнө баланы “түрткүлөөгө” аракет кылыңыз.

- Бала башын өйдө жана ылдый көздөй кыймылдатуу учурунда түз кармасын;
- Дене тик жана түз кармалсын (ийилбесин, бүкүрөйбөсүн, буралбасын);
- Эки кол тең түздөлүп жана денеге жабыштырылбай кармалсын;
- Эки кол тең баланын көз алдында иштесин;
- Салмак дененин эки жагына – жамбаш сөөк - кашка жилик муундарына, тизе муундарына жана эки колго – текши бөлүштүрүлсүн.

Өнүгүүсүнүн учурдагы баскычында денесин башкарууну мүмкүн кылган абалдарга денесин келтирип туруусуна баланы “түрткүлөңүз”. Денесин ушундай абалдарга келтиртип, бала менен ойноңуз, сүйлөшүңүз жана ага кызыктуу тапшырмаларды аткарыңыз.

Кээ бир балдар денесин эч жөлөксүз туура абалда кармай алышпайт. Денени туура абалда кармоо үчүн, аларга атайын отургучтар, үстөлдөр, шынаалар, астарлыктар же таза кум салынган мүшөктөр керек болушу мүмкүн.

Мисалы, бул беттин үстүнкү бөлүгүндө сүрөтү келтирилген балага мындай отургуч керек болушу ыктымал.

Эскертме. Бала денесин туура абалда эч жардамсыз кармоого даяр болору менен, курларды жана таканчтарды алып салыңыз.

ЭСКЕРТҮҮ! Денесин узак убакыт бир абалда карматтырып калтырбаңыз, анткени анын булчуңушул абалында катып калгансып чыңалып калат. Денесинин абалын улам өзгөртүп туруңуз. Же денесинин абалын өзү өзгөртүп туруусуна баланы түрткүлөп турсаңыз, андан да жакшы болот. Эгер денесинин абалын өз алдынча өзгөртүп туруу баланын колунан келсе, отургучтар, алардын отуруу үчүн бөлүктөрү жана башка көмөкчү жасалгалар баланын кыймылдоосуна тоскоолдуктарды жаратпоого тийиш.

КӨМӨКЧҮ ЖАСАЛГАЛАР БАЛАНЫН КЫЙМЫЛДАРЫН МҮМКҮН БОЛУШУНЧА АЗЫРААК ЧЕКТЕГЕНДЕЙ БОЛУУГА ТИЙИШ.

БЦШсы бар баланын басканы сыртынан абдан кызыктай же аномалдуу көрүнүшү мүмкүн. Эгер аткара алган нерселерин ушундай жол менен мүмкүн болушунча мыктыраак аткара алса, анда буга белгилүү бир даражада уруксат берилүүгө тийиш. Бирок ошол эле учурда, дененин улам кайталанып турган кээ бир аномалдуу абалдарын оңдоого жардам берүүчү, кыймылдоонун башка ыкмаларын да көрсөтүп туруңуз. Мисалы,

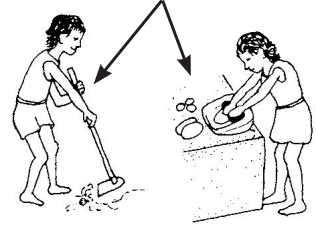
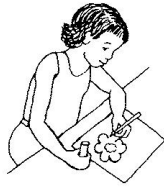
Эгер баланын колу улам өйдө көздөй бүгүлө берсе,

колун сунуп, ар кандай буюмдарды кармоого аны кызыктырып түрткүлөп туруңуз.

Же бала кармангыдай таяныч же тутка жасап бериңиз.

Эгер баланын омуртка тутумунун бел бөлүгү артты көздөй катуу ийиле берсе,

ал башын, тулкусун жана ийиндерин, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, алдыга эңкейтип туруучу үй жумуштарын аткарып туруусу зарыл.

Дененин абалын оңдоочу кыймылдарды жана абалдарды талаада, үйдө иштеп же ага, ини, эже же синди менен ойноп жатып табууга жана пайдаланууга болот. Төмөндө, дененин абалын оңдоо үчүн айрым ойлор келтирилген (Нэнси Финник жана Софи Левитт аттуу физиотерапевттерден алынган).

Жаткан абалында (уйку учурунда дагы)

Дененин аномалдуу абалдарын оңдоочу же аларга карама-каршы келүүчү абалдарына дененин келтирүүчү ыкмаларды ойлоп чыгарууга аракет кылыңыз.

Мисалы, эгер баланын тизелери бир бирине басылып кармалса же буттары кайчылашып калса,

баласа бир нече кабат жалаякшым кийгизүү ыкмасы аркылуу анын буттарын эки жакка ачып жазууга болот.

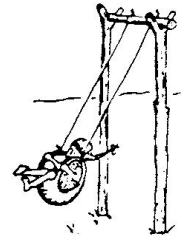
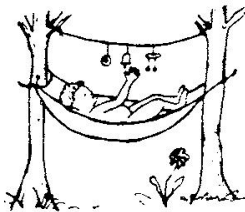
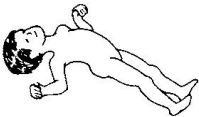
Эгер баланын денеси артын көздөй улам жаадай ийиле берсе,

аны капталына жаткырып, ушул абалында аны менен ойноп көрүңуз.

Мисалы, баланы аркасы менен гамакка,

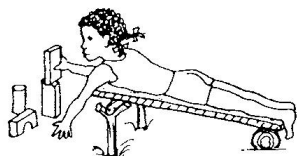
же курсагы менен челекке (же чоң топко, чоң ташка ж.б.у.с.) жаткырып,

же автоунаанын дөңгөлөгүнөн турган селкичке отургузуп,

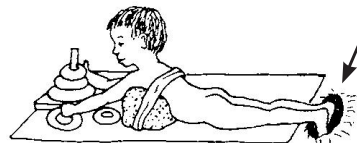

денесин алдыны көздөй ийүү жолу менен булчуңдарындагы спастиканы жеңип чыгууга жардам берүүчү ыкмаларды издеңиз.

Эгер бала ушул абалында колдорун алдында жаткан буюмдарга суна албаса,

колдорун пайдаланып, башын көтөрө тургандай абалга денесин келтирип, ага жардам бериңиз.

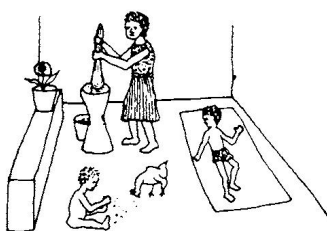
“Бут манжаларына туруу” контрактулары калыптануусуна жол бербөө үчүн чакан чуңкур

Эгер бала ушул абалында буюмдарга жетүү үчүн колдорун суна албаса,

айланасында эмне болуп жатканын кароо үчүн башын ушул жагына бургандай кылып, баланы жаткырбаңыз.

Тескерисинче, башын карама-каршы жагына бургандай кылып жаткырыңыз.

ТУУРА ЭМЕС

ТУУРА

Баштын абалын башкарууга арналган башка сунуштар 302-бетте келтирилген.

Тулкуну буруу жана көмкөрүлүү

БЦШсы бар бала тулкуну буруп же көмкөрүлүп баштаганда, көп учурда денеси катып калгансып, катуу чыңалып калат. Ошентсе да, тулкуну буруу ык-жөндөмү балага басканды үйрөнүүсүнө керек. Көмкөрүлүү ык-жөндөмү да тулкуну бир капталынан экинчи капталына бурганды үйрөнүүсүнө жардам берет.

Эгер баланын булчуңдары катып калгансып, катуу чыңалып калса, буттарын артка жана алдыга термелтүү жолу аркылуу булчуңдарын бошоңдотууга ага жардам бериңиз.

Андан кийин балага тулкуну бурганды жана көмкөрүлгөндү үйрөтүңүз.

Тулкуну бурууну каалаткан жана муну башка бирөөнүн жардамысыз эле аткарууну мүмкүн кылган оюндарды ойлоп чыгарыңыз.

Тулкуну буруу жана көмкөрүлүү ык-жөндөмдөрүн жакшыртуу боюнча башка ойлорду 304-беттен караңыз.

Отуруу абалы

Баланы туура отургузуу ыкмалары бала отурганда денеси канчалык аномалдуу абалга келтирилип кармаларынан көз каранды. Мисалы:

Эгер баланын буттары бир бирин көздөй бурулуп, басылып, ийиндери түшүп, колдору да бир бирине бурулуп турса,

буттарын бир биринен алыстатып, сыртты көздөй буруп отургузуңуз.

Ийиндерин көтөрүп, колдорун да сыртты көздөй буруңуз.

Жакшыртылган ушул жаңы абалында башка бирөөнүн жардамысыз калуусуна жана ойноосуна жардам берүүчү жөнөкөй ыкмаларды ойлоп чыгарыңыз.

Буттарды шакекке окшотуп бүгүп кармоо сандардын сыртты көздөй бурулуусуна жардам берет.

Эгер балада спастика бар болсо жана ал отура албай кыйналса, буттарын сүрөттө көрсөтүлгөндөй басып алсаңыз болот. Бул ыкма колдорунузду бошотуп, колдорун пайдаланганды үйрөнүүсүнө балага жардам берүүгө сизге мүмкүндүк берет. Бетинин түрдүү бөлүктөрүнө тийип, аларды сезүүсүнө балага жардам бериңиз.

Буттарын бир биринен алыстатып, тамандарын жерге толук коюп, баланы курсагыңызга отургузуңуз. Эгер керек болсо, тизелериңиз менен баланын аркасына жөлөңгүч жаратыңыз. Бала колдорун бетине тарта баштаганда, ийиндери, колдору жана алакан-манжалары туурараак абалда кармалуусуна жардам бериңиз. Бетинин түрдүү бөлүктөрүнө тийип, аларды карма-лайм деген аракеттерин оюнга айлантаңыз. УБАКЫТЫ КӨҢҮЛДҮҮ ӨТСҮН!

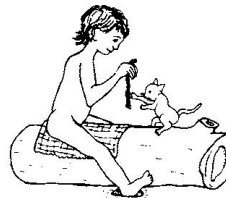
Өнүгүүсүндө улам илгерилеген сайын, оюндардын жана тууроо көнүгүүлөрүнүн жардамы менен колдорун жана бүтүндөй денесин туурараак абалдарына келтирип кармоосуна баланы түрткүлөңүз.

Денесинин тең салмактыгын (БЦШдан, полиомиелиттен же башка бузулуудан улам) жакшы сактай албаган балдар, отурган абалынан кулап калбаш үчүн, буттарын англис "W" тамгасына окшотуп кармашат.

Негизи, балага ушинтип отурууга уруксат бербей эле койгон оң, анткени андан контрактуралар күчөшү жана кашка сөөктөрдүн жамбаш сөөк менен ашташтары, тизе муундары бошоп кетиши мүмкүн. Бирок эгер бала ушинтип отурганда гана колдорун пайдалана алса, мындай отурууга ага уруксат берүү керек.

Буттарын бир биринен алыстатып, алдыга сунуп алып отурууга мүмкүнчүлүк берген жолдорду издеңиз. 2 мисал:

Карапа же устун тизелерди бир биринен алыстатып кармоого жардам берет. Согончокторду ордунан жылдырбай кармоого жардам берүүчү чуңкурчалар да пайдалуу.

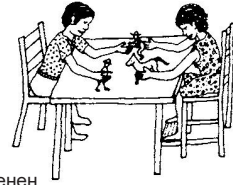
Эгер отурганда буттары бир биринен алыстап, жамбашы артты көздөй уркуюп, ийиндери артты көздөй тартылып калса,

адегенде тулкусун алдыга эңкейтип, буттарын бир бирине жакындатып отургузуңуз. Андан кийин ийиндерин алдына келтирип, ичти көздөй буруңуз.

Баланы буудай салынган мүшөккө отургузуп койсо болот. Мүшөк баланын буттарын бир биринен алыстатып кармайт. Сүрөттө атасы кызынын тизелерин басып турат. Мындан кыздын тамандарды жерге толугу менен коюлуп, түзүрөөк отуруусу мүмкүн болот. (PROJIMO)

Бала башка бирөөнүн жардамысыз эле туураарак отуруп ойной алуусуна жардам берген мүмкүнчүлүктөрдү издеңиз.

Бала менен үстөл үстүндө ойноңуз. Эки колун тең оюнчуктарга сунууга аргасыз болушу үчүн, баланын алды жагына отуруңуз.

Баланын тамандары тегиз бетке толугу менен коюлуусун камсыз кылыңыз.

Буттарда X-кейпилүү контрактулардын калыптануусуна жол бербөөчү атайын отургучтардын жана отуруу абалдарынын мисалдарын төмөндөн караңыз. БЦШсы бар балдар үчүн атайын отургучтардын башка мисалдары 308-, 573-, 607–612-, 621- жана 624-беттерде келтирилген.

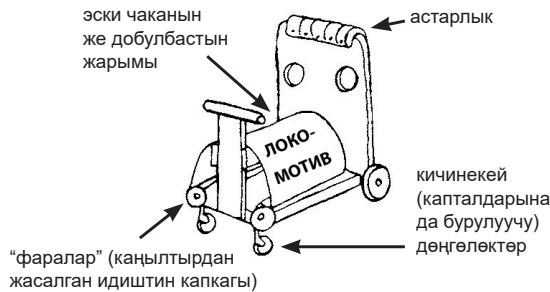
Ары-бери которулуу

БЦШсы бар балдар үчүн басканды үйрөнүү, негизинен, оңой эмес болгондуктан, алар бир жерден башка жерге которулуунун башка ыкмаларына муктаж болушат. Мындай ыкмалардын кайсынысы балага туура келери анын муктаждыктарынан жана мүмкүнчүлүктөрүнөн, андан тышкары, үй-бүлөсүнүн, досторунун жана жергиликтүү усталардын каражаттарынан, ык-жөндөмдөрүнөн жана ойлоп чыгаруу жөндөмдүүлүгүнөн көз каранды.

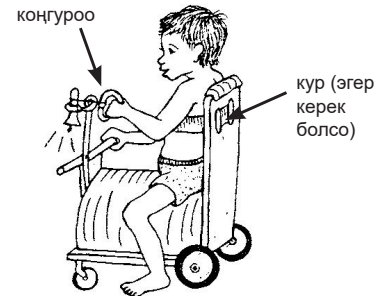
Балага бир жерден экинчи жерге которулуусуна жардам берүүчү каражаттар денеси туура абалда кармалуусун камсыз кылууга тийиш. Төмөндө келтирилген, мындай каражаттардын үлгүлөрүнүн баары буттарда X-кейпилүү контрактулардын калыптануусуна жол бербеген түрүндө атайын жасалган.

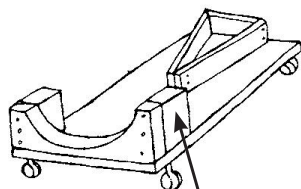
Дөңгөлөктөрү бар такта

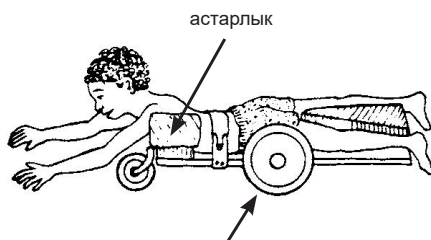
“фаралар” (каңылтырдан жасалган идиштин капкагы)

кур (эгер керек болсо)

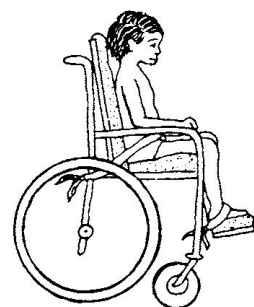
Бул жөлөгүнүн бетин жумшак материал менен каптаңыз же ага жаздык коюңуз. (Кээ бир балдар мындай жөлөккө муктаж эмес.)

Алдынкы кичине дөңгөлөгү тыгылып, жылбай калганда, тактанын болжол менен ортосунда орнотулган чоң дөңгөлөктөрү балага колдорун көтөрүү жолу аркылуу тоскоолдуктан чыгып кетүүсүнө мүмкүнчүлүк берет. Же эгер алдынкы дөңгөлөгү бурулбаса, бала аны жерден көтөрүп, тактаны бура алат.

Топурак жер же бамбуктун сабактары төшөлгөн жер боюнча жылуу үчүн, ирирээк дөңгөлөктөр керек болот.

Кээ бир балдар дөңгөлөктүү отургучтарга муктаж. **Алардын түзүлүштөрүн 64-, 65- жана 66-бөлүмдөрдөн караңыз.**

Жамбаш сөөктү туура жана тизелерди бир биринен алыстатып кармоого жардам берүүчү отургучта колдонуу үчүн атайын жаздыкчаларды 609-беттен издеңиз.

Дөңгөлөктөрү бар такталардын башка түзүлүштөрүн 618-беттен караңыз.

Турган абалы

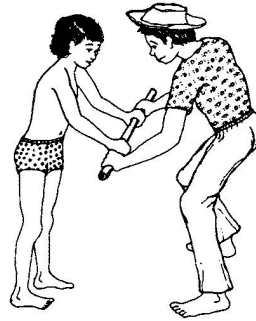
БЦШсы бар балдардын көбү денелерин аномалдуу абалдарда кармап турушат жана басышат. Бала үчүн денесинин тең салмактыгын сактоо кыйын. Мындан белгилүү бир булчуңдарынын өзүнөн өзү чыңалуусу ого бетер күчөп, тең салмактыкты сактоо ого бетер кыйындайт.

Натыйжада бала денесин коюп абалда кармап турууга аргасыз болот. Бул деформацияларга жана контрактура-ларга алып келиши мүмкүн.

Денесинин тең салмактыгын сактоосуна балага жардам берилгенде, булчуңдарынын чыңалуусу азаят – ошондо бала үчүн түзүрөөк туруу мүмкүн болот.

Ойноо жана башка ишмердиктери учурунда балага буга окшош жардам көрсөтүүнүн жолдорун издеңиз.

Араба, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, денесинин тең салмактыгын азыраак күч жумшоо менен эле сактоосуна жана колдорун түз кармоосуна балага мүмкүнчүлүк берет.

Мигелито 8 жашында – адегенде параллелдүү брустарды карманып,

көп эмес убакыттан кийин балдактарды пайдаланганды үйрөнгөн. Бул сүрөттө Мигелито жана басканды үйрөнүп жаткан башка бала жарышып келе жатышат.

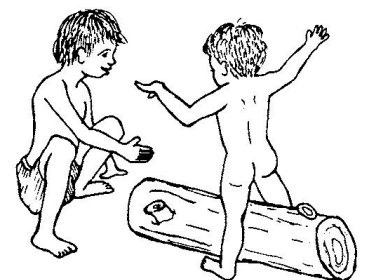
Ал эми мында ал өз алдынча эле басып жүрөт.

Бала турган абалында тең салмактыгын сактаганды бир аз үйрөнөр замат эки таякты колдонуп көрсө болот. Адегенде таяктардын баштарынан кармап, балага жардам берсеңиз деле эч нерсе эмес. Бирок башка бирөөнүн жардамысыз туруу мүмкүн болору менен бала муну өз алдынча кыла баштасын.

САК БОЛГУЛА!
Жыгылып кетип, бир жерине жаракат келтирип албашы үчүн, таяктар баланын боюнан узунураак болууга тийиш.

Өз алдынча турганды үйрөнө элек баланы күндө бир же эки саатка тик тургузуучу жасалгага – вертикализаторго жайгаштырып койсо болот.

Вертикализатордо туруу атүгүл башка бирөөнүн жардамысыз эч качан тура албайт же баса албайт деп саналган балада деформациялардын пайда болуусуна жол бербешти мүмкүн. Бул бут сөөктөрүнүн өсүүсүнө жана бекем бойдон сакталуусуна да жардам берет. Мындай жасалганы балдардын көпчүлүгү буттарына тура баштаган куракта – болжол менен бир жашка чыкканда – колдонуп баштагыла.

“Вертикализаторлор” боюнча ойлорду 574- жана 575-беттерден караңыз.

Колдорду пайдалануу ык-жөндөмү

Отурганын, турганын же жатканын оңдоочу абалдарында ойноосун же колдорунун жардамы менен түрдүү нерселерди аткаруусун мүмкүн кылуучу жолдорду табууга аракет кылыңыз.

Формалары жана беттери ар түрдүү (чоң, кичине, жылуу, муздак, жабышчаак, жылмакай, тикенектүү, катуу, жумшак, ичке, жоон) келген буюмдарга мүмкүн болушунча көбүрөөк тийип, кармалап жана колуна алып изилдөөсүнө баланы түрткүлөңүз.

Бул кыз Таиланддагы Као-и-данг деп аталган качкындар лагеринин реабилитациялык борборунда таякча боюнча түстүү шакектерди ары-бери жылдырып, колдорун башкарганды үйрөнүп өнүгүп жатат.

PROJIMO реабилитациялык борборунда БЦШсы бар бала отургучтун сүлдөрүн боёп жардам берип жатат.

Колдорун пайдаланганды балага үйрөтүү боюнча башка сунуштарды 305-беттен караңыз.

БАЛАНЫ ТУУРА КӨТӨРҮП АЛУУ

Бардык башка учурлардагыдай эле, баланы көтөрүп жүргөндө да, денесинин аномалдуу кармалуусун оңдоого жардам берүүчү абалына келтирип алып, баланы көтөрүп алууга аракет кылыңыз.

Эгер жаткан абалында, баланын колдору бүгүлүп, буттары түздөлүп кармалса,

анда аны мындай көтөрүп жүрүүгө болбойт.

Колдору түздөлүп, буттары тизелеринен жана жамбаш сөөк - кашка жилик муундарынан бүгүлүп кармалгыдай кылып, баланы көтөрүп алыңыз.

Бала денесин улам жакшыраак башкара баштаган сайын аны кармап ага жардам берүү даражасын бара-бара азайтсаңыз болот.

Түпкүчтөй ийиллип алып отурган, спастикасы бар баланы

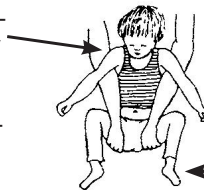

минтип көтөрүп алууга болот.

Денеси керилип, жаага окшошуп артын көздөй ийиле берген, булчуңдарында күчтүү спастикасы бар баланы сүрөттө көрсөтүлгөндөй көтөрүп алууга болот.

Баланын ийиндерин көтөрүү бут булчуңдарындагы спазмды азайтууга жардам берет.

Буттарын бир биринен алыстатуу учурунда аларды сандарынын ички беттеринен кармоо жолу аркылуу буттарын сыртты көздөй каратып буруусуна жардам берсе болот.

Баланы ушул абалында капталдан капталга термелтип, көңүлүн ачыңыз.

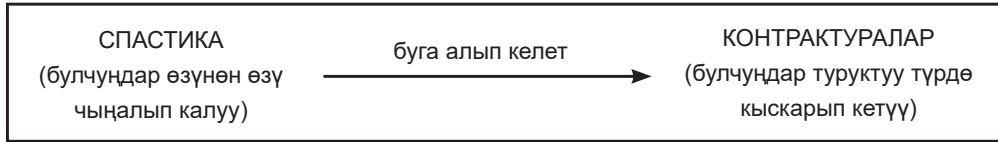
Иш аткарганда, буттарын эки жакка каратып, баланы курсагыңызга же белиңизге кыса байлап көтөрүп алсаңыз болот.

Баланы кантип туура көтөрүп алуу керектиги тууралуу башка сунуштарды 303-беттен караңыз.

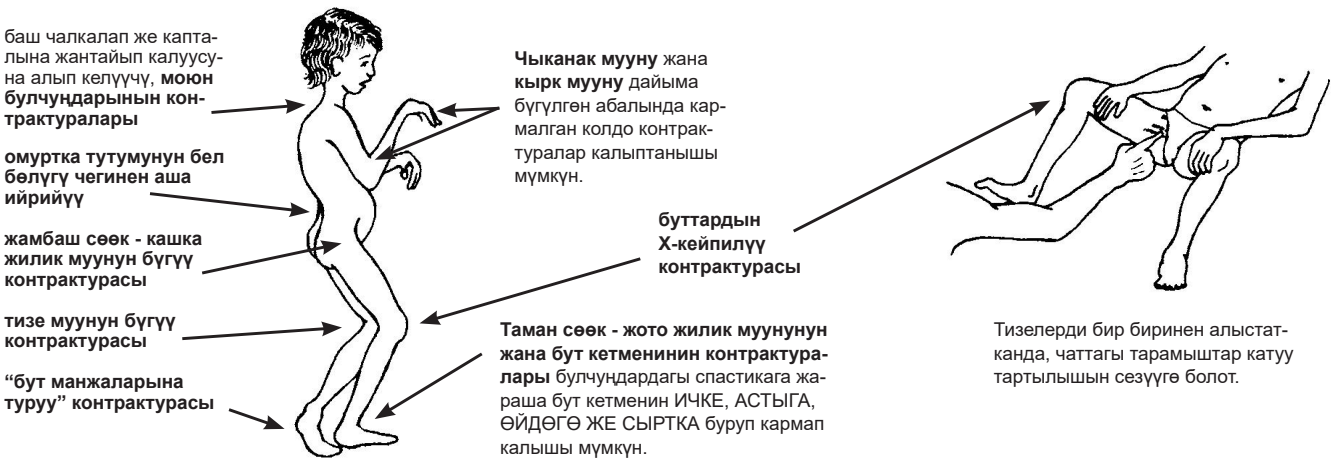
БЦШ ҮЧҮН МҮНӨЗДҮҮ КОНТРАКТУРАЛАР

Булчуңдардагы аномалдуу чыңалуу көпчүлүк учурда контрактулардын (булчуңдардын кыскарып кетүүсүнө жана муундардын кыймылдоо ийкемдүүлүгүнүн азаюусуна, 8-бөлүмдү караңыз) калыптануусуна алып келет. Колду же бутту бүгүлгөн абалында кармаган булчуңдар бара-бара кыскарып, натыйжада кол же бут, атүгүл андагы булчуңдар бош кармалганда деле, түздөлбөй калышы мүмкүн. Бирок көпчүлүк учурда мындай контрактулардын калыптануусун тийиштүү чараларды алдын ала көрүү жолу аркылуу болтурбоого болот.

Эгер тийиштүү чаралар көрүлбөсө:

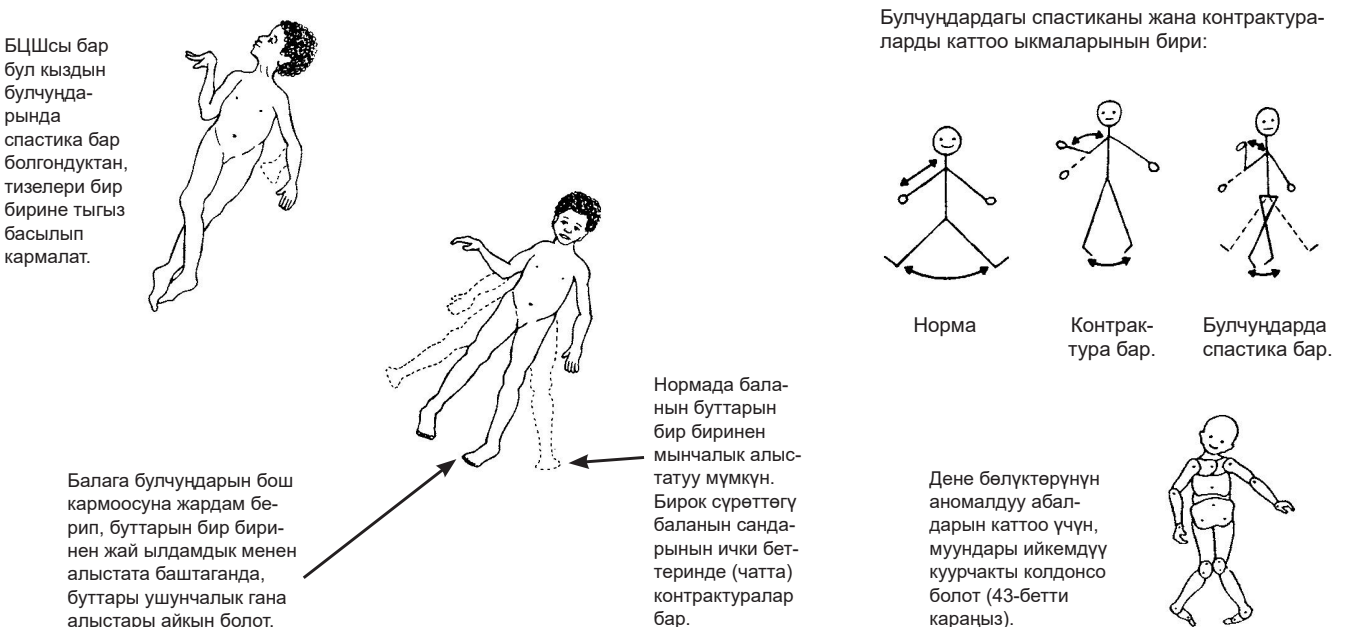
БЦШ үчүн мүнөздүү контрактулар БЦШдагы дененин аномалдуу абалдарына дал келет. Буларга төмөнкүлөр кириши мүмкүн:

8-бөлүм контрактуларга, алардын алдын алууга жана аларды оңдоого арналган. 79-бетте булчуңдар спастикасын контрактурадан кантип айырмалоого мүмкүн экендиги түшүндүрүлгөн.

Булчуңдар спастикасы жана контрактулар айкалышуу

Муундардын кыймылдоо ийкемдүүлүгүнүн азаюусуна, бир четинен, булчуңдар спастикасы, бир четинен, контрактулар алып келиши мүмкүн. Андыктан эгер баланын булчуңдарында спастика пайда болсо, контрактулар да калыптанып жаткан-жатпаганын, эгер калыптанып жатса, канчалык даражада калыптанып жатканын текшерериңиз.

КОНТРАКТУРАЛАРДЫН АЛДЫН АЛУУ

БЦШ үчүн мүнөздүү контрактуралардын алдын алуу иш-чараларын баланын ар тараптуу өнүгүүсүнө жардам берүүчү иш-чаралардын жалпы тизмегине кошуунун мааниси чоң. Жаткан, отурган, турган абалдарда жана кыймылдаганда буга чейин сунуш кылынган **оңдоочу** бир катар **абалдар** контрактуралардын алдын алуу үчүн да пайдалуу. Контрактуралардын биринчи белгилери пайда болору менен, денени ошол контрактураларды оңдоочу абалдарына келтирүүгө көбүрөөк көңүл буруп, аракет кылыңыз.

Муундардын толук көлөмдө кыймылдоо ийкемдүүлүгүн сактоочу көнүгүүлөр

Контрактуралар БЦШда жана полиомиелитте түрдүү себептерден пайда болсо деле, “Контрактуралар” деп аталган 8-бөлүмдө жана “Муундардын толук көлөмдө кыймылдоо ийкемдүүлүгүн сактоочу жана башка көнүгүүлөр” деп аталган 42-бөлүмдө каралган, муундарды чоюучу жана жаңы абалында кармап калуучу көнүгүүлөрдүн чоң бөлүгү пайдалуу болот. Бирок БЦШда **көнүгүүлөрдү булчуңдардагы спастиканы күчөтпөгөндөй, тескерисинче, аны азайтууга жардам бергендей кылып аткарууга** аракет кылыңыз.

БУЛЧУҢДАРДАГЫ СПАСТИКАНЫ АЗАЙТУУ

Муундун толук көлөмдө кыймылдоосун сактоого багытталган көнүгүүнү баштоодон мурун, **булчуңдардагы спастиканы азайтуучу** төмөнкү 2 ыкманы колдонуп көрүп, кайсынысы сиздин балаңызга көбүрөөк туура келерин текшерчиңиз.

1. Спастикасы бар булчуңдарга жылуу компресс (132-бетти караңыз) басыңыз же баланы жылуу сууга отургузуңуз же жаткырыңыз.

2. Баланын тулкусун бир капталынан экинчи капталына жай буруңуз же өзү буруусуна жана термелтүүсүнө жардам бериңиз. Бул дененин бардык булчуңдарындагы спастиканы азайтат. Бул биринчи мыкты чоюу көнүгүүсү. Көнүгүүнү аткарууну оюнга айлантаңыз. (304-бетти караңыз.)

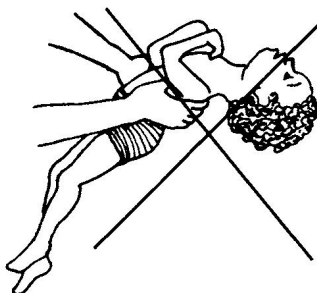
УКАЛОО БОЮНЧА АЛДЫН АЛА ЭСКЕРТҮҮ

Кээ бир өлкөлөрдө адамдар жана атуул докторлар, булчуңдардагы спастиканы азайтуу үчүн, укалоону же аларга бир нерсени ышкылап сүрүүнү колдонушат. Укалоо, көп учурда, булчуңдарда башка себептерден улам пайда болуучу спазмдарды, карышууларды же чыңалууну азайтууга жардам берет, бирок БЦШдан улам пайда болуучу спастикада укалоо булчуңдардын катып калгансып чыңалып калуусун, негизинен, күчөтүп жиберет. СПАСТИКАСЫ БАР БУЛЧУҢДАРДЫ УКАЛАБАҢЫЗ дегенди негизги эреже катары колдонуңуз жана муну эстен чыгарбаңыз.

Спастикасы бар булчуңдарды чоюу же кысуу алардын жыйырылып чыңалып калуусун ого бетер күчөтүп жиберет. Кээде, дененин аномалдуу абалдарын оңдоо үчүн, булчуң спазмдарын жоюга же “жеңип чыгууга” мүмкүнчүлүк берүүчү “айла-амалдарды” колдонууга болот.

Дененин кайсы гана бөлүгүн албайлы, андагы булчуңдардын жыйырылып чыңалып калуусуна дененин калган бөлүктөрүнүн жана баштын абалдары таасирин тийгизет. Буттар түздөлүп, тизелер тийишип калуусуна алып келүүчү спазмдарды баланын башын эңкейтүү жана тулкусун алдыга ийүү жолу менен жарым-жартылай жоюуга болот.

Баланы сүрөттө көрсөтүлгөндөй көтөрбөңүз, анткени башы ого бетер чалкалап, денеси жана буттары катып калгансып чыңалып калуусу күчөп кетет.

ТУУРА ЭМЕС

Эгер баланы жаткан абалында бир аз капталына бурсак, башын эңкейтүү жана тулкусун алдыга ийүү жеңилерээк болот. Бул жамбаш сөөк - кашка жилик муундар бөлүгүн жана буттарын бош кармоосуна жардам берет. Ошондо аларды бүгүү мүмкүн болот.

ТУУРА

Бала менен эмне гана кылбаңыз, катып калгансып чыңалган булчуңдарын бошоңдотуусуна жана чоюусуна жардам берүү жолдорун издеңиз. Төмөндө бир нече мисал келтирилген.

Розанын тизелери түздөлүп, бир бирине тыгыз басылып, денеси узунунан артын көздөй керилип катып калгансып чыңалып турат.

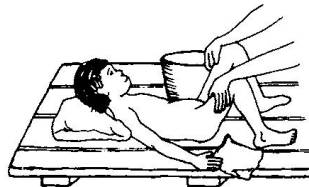
Буттарынын ички беттерин жууш үчүн, буттарын балтырларынан кармап, бир биринен алыстатууга **аракеттенбеңиз**.

Мындай аракет буттары бир бирине басылуусун күчөтүп жиберет.

Андан көрө, башын жана ийиндерин көтөрүп, алдыга эңкейтүү үчүн, алардын астына бир нерсе коюңуз. Бул бүтүндөй денесинин катып калгансып чыңалуусун азайтууга жардам берет.

Андан кийин буттарын бүгүп, эки жакка бир биринен жай алыстатыңыз. Эгер буттарын тизелеринин үстүнөн карма-саңыз, алар бир биринен оңоюраак алыстап жазылат.

Баланы тизелери бүгүлгөн абалында киринтүү жеңилірээк. Киринтүүдөн (жылуу суу менен жакшыраак) кийин, катып калгансып чыңалган булчуңдарын чоюусуна балага жардам берсеңиз болот.

Адегенде буттарын бир биринен жай ылдамдык менен эки жакка мүмкүн болушунча алыстатыңыз, андан кийин тизелерин бара-бара жазыңыз.

Баланы тамактандыруу учурунда башы чыңалып чалкалап, ал эми ийиндери артка тартылып калса,

башын алдыга эңкейтүүгө **аракеттенбеңиз**. Мындан баланын башы ого бетер чыңалып чалкалап калат.

Колуңузду баланын моюнунун жана ийиндеринин арткы жагына коюп, ийиндерин алдыга түрткөндө, башы бошураак кармаларына ынансаңыз болот.

Мындан тышкары, эгер отургучтун отурган жеринин алдынкы бөлүгүн бир аз көтөрүп койсо, жамбаш сөөк - кашка жилик муундары бүгүлгөн абалында кармалып, бүтүндөй дене чыңалбай бош кармалуусуна жана балага денесин мыктыраак башкаруусуна жардам берет.

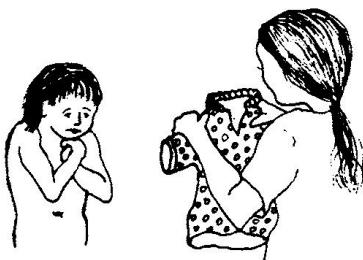
ТУУРА ЭМЕС

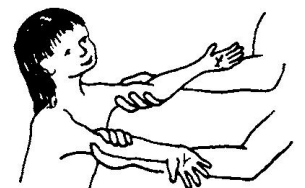
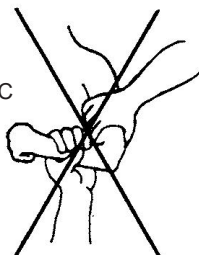
Эгер кийинүүсүнө балага жардам бергиңиз келсе, бирок колдору көкүрөгүнө тыгыз басылып кармалса,

алары түздөйм деп тартып **аракеттенбеңиз**. Андан булчуңдарынын катып калгансып чыңалуусу күчөп гана кетет.

Колдорун чыканактарынын үстүнөн кармап, аларды этияттык менен алакаңдары өйдөнү карагандай кылып, бир убакта буруп түздөңүз.

ТУУРА ЭМЕС

Эскертме. Мындагы сунуштар бардык балдарга бирдей эле жарай бербейт. Бардыгынан эң майнаптуусун тапмайынча, түрдүү ыкмаларды колдонуп көрө берүүнү улантыңыз.

БАШТАПКЫ ЫК-ЖӨНДӨМДӨРДҮ ӨРЧҮТҮҮ

БЦШсы бар балдарда негизги ык-жөндөмдөр башка балдарга салыштырмалуу жайыраак өрчүйт. Бул, бир четинен, денесинин тең салмактыгын сактоо жана кыймылдоо мындай балдар үчүн кыйын болгондугуна байланыштуу. Мындан тышкары, айрым балдардын акыл-эсинин өнүгүүсү артта калуусу же көрүүсүнө же угуусуна байланыштуу көйгөйлөрү булардын жаңы нерселерди үйрөнүүсүн ого бетер оорлотот. Балдардын өнүгүүсү артта калуусу ден соолук мүмкүнчүлүктөрүн чектөөчү илдеттердин далай түрлөрүнө мүнөздүү болгондуктан, баланы өнүктүрүүгө багытталган иш-чаралар бул китептин өзүнчө бөлүмүндө талкууланат.

Бул бөлүмдө жаңы ык-жөндөмдөрдү үйрөнүүсүнө БЦШсы бар балага кантип жардам берсе болоруна арналган бир нече сунушту гана келтирдик.

АБДАН МААНИЛҮҮ!

Баштапкы ык-жөндөмдөрдү үйрөнүүсүнө БЦШсы бар балага кантип жардам берсе болорун жакшыраак түшүнүү үчүн, **бул китептин башка бөлүмдөрүн дагы окуп чыгууңуз кажет.** 34- жана 35-бөлүмдөр акыл-эси жана/же физикалык өнүгүүсү артта калган балага көмөк берүү маселелерине арналган. 36–41-бөлүмдөрдө балдардын өнүгүүсүнө жана көбүрөөк көз карандысыз болуусуна жардам берүү ыкмалары талкууланат.

34–41-бөлүмдөрү өнүгүү бузулуулары бар балдарга көмөк берүү маселелерине арналган. Мындан тышкары, бул бөлүмдөрдө БЦШсы бар балдардын аларга мүнөздүү муктаждыктарын канааттандырууга багытталган бир катар сунуштар да бар. Мындай сунуштарды камтыган беттердин четтеринде белгиси коюлган.

Жаңы ык-жөндөмдөрдү үйрөнүүсүнө балага жардам берүү үчүн, адегенде балага дыкат байкоо жүргүзүп, ал эмне кыла алат, эмне кыла албайт экенин аныктаңыз. БЦШсы бар бала дени соо балдардай эле бир баскычтан кийинки баскычка өтүп өнүгүүгө тийиш. 292- жана 293-беттерде баланын нормада “өнүгүүсүнүн баскычтарынын чектерин” камтыган тизмек келтирилген. Андагы маалыматтарды бала кийинки баскычтардын же ык-жөндөмдөрдүн кайсынысын өздөштүрүүгө даяр экенин аныктоо үчүн пайдалансаңыз болот.

Өнүгүүсүндө жай (өзүнө дал келген) ылдамдык менен кичинеден алдыга жылуусуна балага жардам бериңиз. Эгер бала теңтуштарынан артта кала баштаганын көрүп, анын өнүгүүсүн чегинен ашырып тездетүүгө аракет кылсак, болбой койбогон кыйынчылыктардан баланын ындыны өчүп, көңүлү калып калышы мүмкүн. Өнүгүүсүндө бала атүгүл кайра артка кетип калышы ыктымал. Мындай жагдай бала даяр боло элегинде эле күчкө салуу жолу менен аны буттарына тургузуп бастырганда байкалат. (291-бетти караңыз.)

Балаңыздын өнүгүү деңгээлине туура келген ылдамдык менен – өтө тез эмес, өтө жай эмес – алдыга жылыңыз.

Зарыл ык-жөндөмдөрдү өздөштүрүүсүнө БЦШсы бар балага жардам берүү үчүн, көп убакыт, аракет, чыдамкайлык жана сүйүү талап кылынат. Бүтүндөй үй-бүлөсү, мындан тышкары, эгер мүмкүн болсо, жергиликтүү коомчодо жашаган адамдар жардам бериши керек. (33-бөлүмдү караңыз.)

Баланын денесин туура абалына келтирүү абдан маанилүү экенин унутпаңыз. Эгер денесин мыктыраак башкарууга мүмкүндүк берүүчү туура абалында жатууну, отурууну жана турууну үйрөнүүсүнө балага жардам берсеңиз, ал буга чейин үйрөнө албай койгон ык-жөндөмдөрдү өздөштүрө баштайт.

Денесинин тең салмактыгын жакшы сактоо ык-жөндөмү БЦШсы бар баланын өнүгүүсүнүн эң маанилүү максаттарынын бири болуп саналат. Ушул ык-жөндөмүн бекемдөөсүнө балага мүмкүн болушунча жашыраак кезинен тартып жардам берип баштоо абдан маанилүү. Баланын өнүгүүсүнүн ар бир (жаткан, отурган, төрт аяктап ары-бери которулган, буттарында турган жана баскан) баскычында денесинин тең салмактыгын жакшы сактоо ык-жөндөмү – өздөштүргөн баскычынан кийинки баскычка өтүүсү үчүн зарыл нерсе.

Денесинин тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмүн жакшыртууга балага кантип жардам берсе болот

Дененин тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмүн бекемдөөгө багытталган иш-чаралар боюнча толук маалыматтуу сунуштар баланын өнүгүүсүнө эртелеп түрткү берүү иш-аракеттерине арналган 35-бөлүмгө (айрыкча, 306–312-беттерине) кошулган. Ал эми бул жерде ошол негизги сунуштардын кээ бирлери менен кыскача тааныштырып өтөбүз.

ДЕНЕСИНИН ТЕҢ САЛМАКТЫГЫН САКТОО ЫК-ЖӨНДӨМҮН ТЕКШЕРҮҮ

НАЧАР

Эгер 10 айлык курактан өткөн баланы отургузуп, анан коё бергенде, ал тулкусун кармап калууга аракет кылбай эле капталына кулап калса, бул баланын тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмү начар дегенди билдирет.

ЖАКШЫРААК

Эгер баланы бир аз түрткөндө, ал колдорунун жардамы менен тең салмактыгын сактоого жарап кулап калбаса, бул баланын тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмү каанааттандырарлык дегенди билдирет.

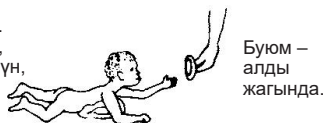
ЖАКШЫ

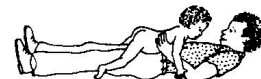
Эгер бала колдорун колдонбой эле, тулкусун ары-бери кыймылдатуу жолу менен тең салмактыгын сактоого жараса, анын бул ык-жөндөмү мыкты десек болот.

Жаткан абалында

Тулкусунун салмагын бир колуна экинчи колуна өткөрүп келтирип туруусуна баланы кызыктырыңыз. Ал үчүн алдына, бирде бир колун, бирде экинчисин сунуп туруусу үчүн, ар кандай буюмдарды кармаңыз.

Баланы курсагыңызга жаткырып, денесинин тең салмактыгын сактоого аракеттенүүсү үчүн, аны бир капталынан экинчи капталына акырындан жантайтыңыз.

Отурган абалында

Бала өзүн “кармап” калууну өзү баштоосу үчүн, кулап баштоосун мүмкүн кылыңыз.

Буттарын бир биринен алыстатып, баланы эки тизеңизге отургузуңуз. Андан соң денесинин тең салмактыгын сактоого аракеттенүүсү үчүн, бир тизеңизди көтөрүңүз.

Адегенде аны колдуктарынан кармаңыз.

Баланын денесинин тең салмактыгын сактоо ык-жөндөмү жакшырганда, термелүүчү тактаны колдонуңуз.

Тулкусун буруп, капталындагы буюмдарга колдорун сунуусуна баланы кызыктырыңыз.

Денени отурган абалында желөөчү жалгалардан мүмкүн болушунча азыраак колдонуңуз. Денеси узунунан керилип катып калгансып чыңала берген бала үчүн, көп учурда, бел бөлүгүнө желөк эле жетиштүү.

Жөргөлөө жана төрт аяктап которулуу учурунда

Тулкусунун салмагын бир колуна экинчисине өткөрүп келтирип туруусуна баланы кызыктырыңыз. Эгер керек болсо, адегенде желөк менен камсыз кылып, анан аны бара-бара алып салыңыз.

Бала денесинин салмагын бир бутунан экинчисине өткөрсүн.

Баланы термелүүчү бетке коюңуз. Ал тең салмактыгын сактоого аракеттенсин. Муну оюнга айлантиңыз.

Бала төрт аяктап, алдыга, капталга жана артка жылсын.

төрт аяктап жылуу үчүн самокат

Турган абалында жана басуу учурунда

Бала тизелерине туруп, тең салмактыгын сактоого аракеттенсин.

ЭСКЕРТҮҮ! Бул көнүгүү тизеси бүгүлгөн абалында спастикасы кармаган бала үчүн жарабайт.

Бала турайын деп тартынсын.

(Балага башка бирөө жардам бергенде эмес, ал өзү тартынып аракет кылганда, буттарына жакшыраак турат.)

Бала буттарына туруп, бир колу менен кандайдыр бир таянычка карманып, бир нерсеге жетүүгө аракет кылсын.

Буттарына турганды, андан соң басканды үйрөнүүсүнө балага жардам бериңиз.

Бала алдыга, артка жана капталга кадам шилтөөнү көп ирет кайталап машыксын.

Баланы бастырганда, аны колдоо даражасын бара-бара азайтыңыз. Мисалы, адегенде бала сактагыч курду кармагып басса, андан соң анысы эле басып баштасын.

Мүмкүн болсо, бул көнүгүүлөрдү дайыма оюнга айлантип, көңүлдүү өткөрүңүз. Бул көнүгүүлөрдү аткаруу учурунда, баланын сүйлөө ык-жөндөмүн да өрчүтүү үчүн, аны менен көп сүйлөшүңүз (313-бетти караңыз).

Күндөлүк тиричилик жана өзүн тейлөө үчүн ык-жөндөмдөр

БЦШсы бар бала керектүү ык-жөндөмдөрдү башка балдарга салыштырмалуу кечирээк өздөштүрөт – бирок **ал аларды сөзсүз өздөштүрөт!** Балким, мындай бала ык-жөндөмдөрдүн бардыгын өздөштүрө албашы мүмкүн же ушул бойдон өмүрүнүн акырына чейин басканды үйрөнбөшү ыктымал. Кантсе да, бала өнүгүүсүнүн маанилүү багыттарынын ар бири боюнча тийиштүү жардам алуусун жана мүмкүн болушунча сезилерлик ийгиликтерге жетүүсүн камсыз кылыңыз.

Бала сүйлөө жана башкалар менен катнашуу ык-жөндөмдөрүн өрчүтүүсү үчүн, көп учурда, чоң жардамга муктаж болот. Ушул ык-жөндөмдөрдү мүмкүн болгон бардык жолдор менен: сөздөрдү, жандоо ыкмасын, же болбосо, колдун, буттун, баштын, көздөрдүн же башкалар менен катнашууда колдонулуучу маалымат баракчаларынын жардамы менен көрсөтүү жолун пайдаланып өрчүтүңүз. (31-бөлүмдү жана 578-бетти караңыз.)

Тамактануу, кийинүү, жуунуу, даараткананы пайдалануу жана дагы башка күндөлүк муктаждыктарды канааттандыруу сыяктуу ык-жөндөмдөрдө башкалардан мүмкүн болушунча көбүрөөк көз карандысыз болуусуна балага жардам бериңиз. Буга максаттуу машыгууларды аткаруу, башкаларды тууроодон турган көнүгүүлөрдү кылуу жана баскычтуу үйрөтүү жолдору аркылуу жетиңиз. Өзүн тейлөөгө арналган мындай ык-жөндөмдөр 36–39-бөлүмдөрдө талкууланат.

Бир жерден экинчи жерге которулууга жардам берген ыкма иштеп чыгыңыз. Ал үчүн, эгер керек болсо, дөңгөлөктөрү бар такталарды, дөңгөлөктүү отургучтарды, колдун күчү менен кыймылга келүүчү үч дөңгөлөктүү велосипеддерди, бастыргычтарды, балдактарды же башка жасалгаларды пайдаланыңыз. (63-, 64-, 65- жана 66-бөлүмдөрдү караңыз.)

Арасынан баарынан эң ыңгайлуусун тапмайынча, улам жаңы ыкмаларды колдонуп көрө берүүнү улантыңыз.

Мисалы, жамбаш сөөк - кашка жилик муундары бекем эмес жана денесин жакшы башкара албаган бул кыз кармагычтары тигинен орнотулган бастыргычындагы эки түркүктүн ортосуна кирип кетип кулап калчу.

Бийигирээк кылып орнотулган түркүктөргө горизонталдуу бекитилген узун кармагычты кармаганда, ал үчүн бир топ ыңгайлуураак болот.

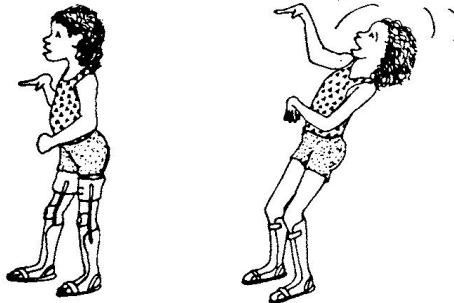
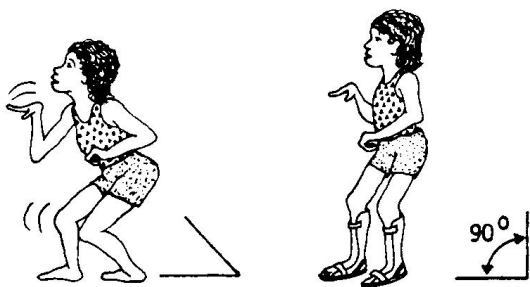
Көбүнчө, ортездер БЦШсы бар балдарга жакшыраак басуусуна жардам **бербейт**, бирок кээ бир учурларда жардам берет. Эгер күмөн туулса, мүмкүндүү көйгөйлөрүн ачыкка чыгаруу үчүн, адегенде арзан түрлөрүн колдонуп көрүңүз. Мисалы:

Карла денесинин бөлүктөрүн өтө бүгүп алып басат.

Ага бут кетмендерин дээрлик 90° бурчта кармоочу, тизеге чейин ортездер

же тизелерин дээрлик толугу менен түз абалында кармоочу, тизеден ашкан ортездер жардам бериши мүмкүн.

Бирок тизеге чейин ортездер бала денесинин тең салмактыгын жоготуусуна алып келиши,

ал эми тизеден ашкан ортездер тең салмактыгын сактоону ого бетер кыйындатышы мүмкүн.

Ар бирин пайдаланып көрүү жолу аркылуу эң ылайыктуусун табыңыз!

Атүгүл басууга көмөк берүүчү ортездер жардам бербеген күндө деле, түнкүсүн кийилүүчү, тизелерди жазылган абалында кармоочу жана контрактуралардын калыптануусуна жол бербөөчү шакшактар Карланын түзүрөөк басуусуна жардам бериши ыктымал. (540-бетти караңыз.)

МААНИЛҮҮ! Башкалар менен мамиле куруу ык-жөндөмүн да кошо өрчүтүүсүнө мүмкүнчүлүгү болуш үчүн, ык-жөндөмдөрдү иш жүзүндө үйрөнүүсү үй-бүлөсүнүн жана досторунун катышуусу менен өтүүгө тийиш. Бирок **баланын өз алдынча үйрөнүүгө да, аны дарылоого жана үйрөтүүгө жооптуу адамы менен чогуу үйрөнүүгө да мүмкүнчүлүгү болуш керек.**

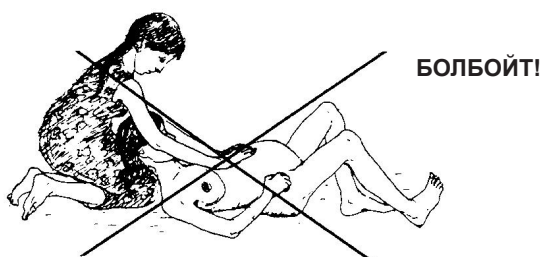
АЛДЫН АЛА ЭСКЕРТҮҮ! Негизги ык-жөндөмдөрдү өрчүтүү боюнча сунуштардын чоң бөлүгү баланын өнүгүүсүнө жана өнүгүүсүндө арта калуусуна арналган 34-бөлүмдө жана өзүн тейлөө ык-жөндөмдөрүн өрчүтүүгө арналган 36–39-бөлүмдөрдө келтирилген. Бирок **БЦШ-сы бар балада булчуңдарындагы спазмдарды күчөтпөй, тескерисинче, азайтуу үчүн, андагы көнүгүүлөрдүн кээ бирлерин башкача аткаруу керек. Эгер көнүгүүдөн булчуңдарда спастика күчөсө, булчуңдардын катып калгансып чыңалуусун азайткан жана дененин абалын оңдогон ыкманы тапмайынча аны башкача аткарып көрүүнү улантыңыз.**

АЛДЫН АЛУУ

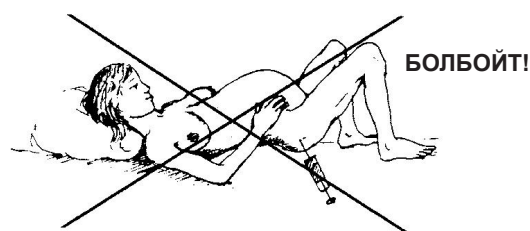
Төмөнкү сактык чаралары балдарда БЦШ пайда болуу ыктымалдыгын азайтат:

- **Эне** боюна бүтүүсүнө чейин жана кош бойлуу кезинде **мыкты тамактануусу** баласы ара туулуусунун, демек, БЦШ пайда болуусунун ыктымалдыгын азайтат.
- Кыздар **жыныстык жактан толук жетилмейинче (16–17 жаш) боюна бүтүүдөн сактанууга** тийиш.
- **Кош бойлуу кезинде зарылдыгы жок дарыларды кабыл алуудан оолак болууга** тийиш.
- Кош бойлуу кезинде **кызамык** менен ооруган адамдардан **оолак болууга** тийиш. Боюна бүтө элегинде кызамыкка каршы эмдөөдөн өтсүн.
- **Кош бойлуу аял төрөткө чейин медициналык текшерүүлөрдөн** такай өтүп турууга тийиш. Эгер төрөтү көйгөйлүү болушу мүмкүн деп, бир аз болсо да, шектенсеңиз, төрөттү дасыккан аначы же доктур – эгер мүмкүн болсо, ооруканада – кабыл алуусуна аракет кылыңыз. (“*Үй-бүлөнүн ден соолугу үчүн*” деп аталган китептин 256-бетиндеги “Өзгөчө коркунуч белгилери” деп аталган тизмени караңыз.)
- Толгоо башталганда, аначыга же доктурга төмөнкү 2 ыкманын жардамы менен төрөттү тездетүүгө уруксат бербеңиз:

жатынды катуу басуу

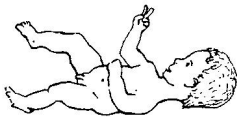
же бала төрөлгүчө гормондорду (окситоцин, питуитрин, ж.б.у.с.) сайып киргизүү

- Кош бойлууну төрөтүү учурунда көрүлүүчү сактык жана **тез жардам берүү чараларынын** бардыгын билип алыңыз жана буларды аначы да билүүсүн камсыз кылыңыз. Бала көк жана араң жан болуп төрөлүп, дароо дем алып баштабаганда же киндик түтүгү мойнуна оролуп калганда эмне кылуу керектигин билип алыңыз. Жакынкы бейтапканага же эмканага тез жетүү үчүн, кошумча арга катары унаа пландаңыз. (*Where Women Have No Doctor* (Аял кишинин ден соолугу үчүн) деп аталган китептин 88–95-беттерин караңыз.)
- Балага **эмчек эмизичиз** (эмчек сүтү инфекциялардын алдын алат жана алар менен күрөшүүгө жардам берет) жана эмчек сүтүн жетиштүү көлөмдө ичип туруусун камсыз кылыңыз. (“*Үй-бүлөнүн ден соолугу үчүн*” деп аталган китептин 121- жана 271-беттерин караңыз.)
- Ымыркай **жугуштуу ооруларга** (айрыкча, кызылча оорусуна) **каршы зарыл эмдөөлөрдөн өтсүн.**

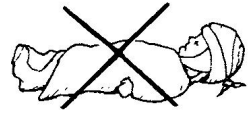
- Эгер баланын **дене табы катуу көтөрүлсө**,

аны оромунан толук бошотуңуз;

Эгер дене табы абдан катуу көтөрүлсө, дене табы төмөндөмөйүнчө, денесин нымдуу кездеме менен сүртүп, аны сүлгүр менен булгаңыз.

эч качан аны жалаяктары менен оробоңуз же кийимин кийгизбеңиз.

Бул дене табын ого бетер көтөрүп, денесинин карышып солкулдоосуна же мээсинде биротоло бузулуунун пайда болуусуна алып келиши мүмкүн.

Дене табы көтөрүлгөн бала көп суюктук ичүүсүн камсыз кылыңыз жана “*Үй-бүлөнүн ден соолугу үчүн*” деп аталган китептин 75- жана 76-беттеринде келтирилген зарыл башка сунуштарды да аткарыңыз.

- **Менингиттин** белгилерин биллип алыңыз. Кийин, анын белгилери пайда болсо, токтоосуз медициналык жардам үчүн доктурга кайрылыңыз (же өзүңүз дарылоону баштаңыз).

- Эгер ымыркайдын **ичи өтсө**, регидратациялоочу (денеде суунун көлөмүн калыбына келтирүүчү) суусундук даярдап, ымыркайдын денесинин суусуздануусуна жол бербөө же аны жоюу үчүн, суусундукту ар бир нече мүнөт сайын ымыркайга бериңиз. (“*Үй-бүлөнүн ден соолугу үчүн*” деп аталган китептин 151–161-беттерин караңыз.)

Дененин суусуздануусуна жол бербөө дене карышып солкулдоосуна жана мээ жабыркоосуна (БЦШ) жеткирбөөгө жардам берет.

РЕГИДРАТАЦИЯЛЫК СУУСУНДУК ДЕНЕНИН СУУСУЗДАНУУСУНА ЖОЛ БЕРБӨӨ ЖАНА МЫНДАЙ АБАЛДЫ ДАРЫЛОО ҮЧҮН КОЛДОНУЛАТ.

1 литр **СУУГА** (алдын ала кайнатылган суу жакшыраак, бирок убакытты текке кетирбеңиз!)

кошкула

толтура (четтери менен тегиз, үймөгү жок) 2 чоң кашык **ШЕКЕР** же бал

жана

1/4 чай кашык **ТУЗ**

жана

1/4 чай кашык **ТАМАК-АШ СОДАСЫН** (натрий бикарбонаты) кошуңуз.

Эгер бар болсо, суусундукка жарым чыны апельсин ширесин, кокос суусун же бир аз майдаланган, жетилген банан кошуңуз.

ЭСКЕРТҮҮ!
Суусундукту балага берерден мурун, анын туздуулугу көз жаштын туздуулугунан ашпашын текшериниз.

Эгер сода жок болсо, дагы 1/4 чай кашык туз кошуңуз.

БУЛ КИТЕПТИН БЦШ ТУУРАЛУУ МААЛЫМАТТАРДЫ КАМТЫГАН БАШКА БӨЛҮКТӨРҮ

БЦШ майыптыкка алып келүүчү, бир катар бузулууларды жана муктаждыктарды камтыган, комплекстүү илдет болуп эсептелет. Андыктан сизге керектүү негизги маалыматтардын чоң бөлүгү бул китептин башка бөлүмдөрүндө келтирилген. 4-, 8-, 33–43- жана 62–66-бөлүмдөрдү окуп чыгуу абдан маанилүү.

Бул китепте келтирилген, БЦШ тууралуу маанилүү маалыматтарды камтыган беттер **БЦШ** белгиси менен белгиленген. Бул белгилер китеп беттеринин четтерине коюлган. БЦШ тууралуу маалыматтарга багыттаган шилтемелердин чоң бөлүгү АЛФАВИТТИК КӨРСӨТКҮЧТӨ камтылган.